

Univerzita Karlova v Praze

Právnická fakulta

Petra Fischerová

Domácí násilí a jeho prevence

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: JUDr. Zdeněk Karabec, CSc.

Katedra: trestního práva

Datum vypracování práce: říjen 2011

Abstrakt

FISCHEROVÁ, Petra. Domácí násilí a jeho prevence. Diplomová práce. Praha, 2011.

Práce se zabývá problematikou domácího násilí a jeho prevence. Ve své první části je práce zaměřena na vymezení základních pojmů nezbytných k pochopení specifických znaků domácího násilí. Další část práce se věnuje současné právní úpravě, zhodnocení dosavadního vývoje, na což navazují návrhy de lege ferenda v závěru práce. Podstatná část práce se zabývá otázkou prevence domácího násilí a snaží se předložit možné způsoby zlepšení.

Klíčová slova: domácí násilí, oběť, pachatel, prevence

Abstract

FISCHEROVÁ, Petra. Domestic violence and its prevention. Diploma thesis. Prague, 2011.

The thesis deals with the problem of domestic violence and its prevention. The first part of the thesis focuses on defining the key notions necessary to understand specific characteristics of domestic violence. The next part of the thesis concentrates on contemporary legal regulations on domestic violence, progress up to now, and this is being followed up by suggestions de lege ferenda on the end of the thesis. The essential part of the thesis deals with prevention and tries to present improvement suggestions.

Key words: domestic violence, victim, offender, prevention

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci vypracovala samostatně, všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány a práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne.....

Podpis.....

Na tomto místě bych chtěla poděkovat JUDr. Zdeňkovi Karabcovi, CSc. za odbornou pomoc a vedení. Dále jsem vděčná své rodině za poskytnutou podporu po celou dobu studia a Mgr. Jakubovi Chovancovi za pomoc nejen při kompletaci mé diplomové práce.

Obsah

ÚVOD.....	7
1. OBECNĚ – TEORETICKÝ POHLED NA DOMÁCÍ NÁSILÍ.....	8
1.1. ZÁKLADNÍ POJMY.....	8
1.1.1. Definice domácího násilí.....	8
1.1.2. Znaky domácího násilí.....	9
1.1.3. Druhy a formy domácího násilí.....	10
1.1.4. Mýty.....	13
1.2. PACHATEL DOMÁCÍHO NÁSILÍ.....	14
1.2.1. Profil pachatele.....	14
1.2.2. Typy násilných osob.....	15
1.3. OBĚŤ DOMÁCÍHO NÁSILÍ.....	16
1.3.1. Profil oběti domácího násilí.....	16
1.3.2. Psychické následky na obětech domácího násilí.....	17
1.3.3. Skupiny obětí.....	18
1.3.4. Viktimizace.....	19
2. PRÁVNÍ ASPEKTY DOMÁCÍHO NÁSILÍ.....	21
2.1. DOMÁCÍ NÁSILÍ A LIDSKÁ PRÁVA.....	21
2.2. MEZINÁRODNÍ SMLOUVY.....	22
2.3. OCHRANA LIDSKÝCH PRÁV NA PŮDĚ EVROPY A EVROPSKÉ UNIE.....	23
3. PRÁVNÍ ÚPRAVA DE LEGE LATA.....	24
3.1. PRÁVNÍ ÚPRAVA DO 1. 1. 2007.....	24
3.2. PRÁVNÍ ÚPRAVA PO 1. 1. 2007.....	25
3.3. PRÁVNÍ ÚPRAVA PO 1. 1. 2010.....	26
3.3.1. Týrání osoby žijící ve společném obydlí.....	26
3.3.2. Trestné činy proti životu a zdraví.....	27
3.3.3. Trestné činy proti rodině a dětem.....	28
3.3.4. Trestné činy proti svobodě a právům na ochranu osobnosti, soukromí a listovního tajemství.....	29
3.3.5. Trestné činy proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti.....	29
3.3.6. Trestné činy proti pořádku ve věcech veřejných.....	30
3.4. INSTITUT VYKÁZÁNÍ.....	31
3.5. INTERVENČNÍ CENTRA.....	33

3.6.	ÚLOHA SOUDŮ.....	35
3.7.	STALKING.....	35
4.	ZAHRAŇIČNÍ ÚPRAVA	38
4.1.	ZPŮSOB ÚPRAVY.....	38
4.2.	SLOVENSKO	38
4.3.	RAKOUSKO.....	40
4.4.	VELKÁ BRITÁNIE	40
4.5.	NIZOZEMÍ	41
5.	PREVENCE DOMÁCIHO NÁSILÍ	43
5.1.	PŘÍČINY NÁSILNÉHO CHOVÁNÍ	43
5.2.	STATISTIKY	44
5.3.	PRIMÁRNÍ PREVENCE	46
5.4.	SEKUNDÁRNÍ PREVENCE	48
5.5.	TERCIÁRNÍ PREVENCE	48
5.5.1.	<i>Pomoc oběti</i>	48
5.5.2.	<i>Pomoc násilníkovi</i>	50
5.6.	NÁRODNÍ AKČNÍ PLÁN PREVENCE DOMÁCIHO NÁSILÍ NA LÉTA 2011 – 2014.....	52
5.7.	ÚSILÍ MEZINÁRODNÍCH ORGANIZACÍ O PREVENCI A POTLAČENÍ DOMÁCIHO NÁSILÍ	53
6.	PRÁVNÍ ÚPRAVA DE LEGE FERENDA	55
	ZÁVĚR	57
	RESUMÉ	58
	SEZNAM ZKRATEK	59
	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ	60

Úvod

Tématem mé diplomové práce je domácí násilí a jeho prevence. Jedná se o násilí mezi osobami, které jsou si nejbližší. Obětí domácího násilí je slabší strana, tedy zpravidla žena.

Už v antickém Římě zastávali muži ve společnosti výsadní postavení, zatímco pozice žen, byla přirovnávána k postavení otroka. Žena byla považována za majetek svého muže a jako s takovou s ní mohlo být nakládáno. Znamená to, že v případě manželčiny neposlušnosti bylo možno přistoupit k fyzickým trestům. Obdobně Nový zákon vyzývá ženy, aby byly poslušné svým manželům, konkrétně v Pavlově listu Efezským. Zde se praví, že muž je hlavou ženy, a proto mu žena má být ve všem podřízena. Ani v současné době nemůžeme říkat, že se jedná o překonaný názor, protože v podobné situaci se nachází spousta žen ve východních a rozvojových zemích.

Počátky snahy o řešení otázky domácího násilí můžeme spatřovat až ve 20. století. Násilí mezi manžely bylo považováno za soukromou záležitost a stejně tak řešení. Ještě na počátku druhé poloviny 20. století bylo veřejností tolerováno, přestože bylo deklarováno jako společensky nepřijatelné. Veřejně se o této problematice začalo hovořit až v 70. letech, a sice zásluhou ženských emancipačních hnutí. Postupem času se ukázalo, že oběťmi domácího násilí nejsou pouze ženy, ale může se jednat i o další členy rodiny, včetně mužů. Většina vyspělých zemí následně na základě výsledků odborných studií přistoupila k legislativním změnám.

V České republice se otázka domácího násilí začala řešit jako celospolečenský problém až v 90. letech 20. století, kdy začali působit na jejím území nestátní organizace. Průlom pak nastal v roce 2004, jak uvádím dále ve své práci.

Mou diplomovou práci lze tematicky rozdělit na tři části. V té první se věnuji vymezení základních pojmů k problematice domácího násilí, včetně profilu oběti a pachatele domácího násilí. Druhá část se věnuje právní úpravě, a to jak hmotné, tak i procesní. V třetí části se zabývám otázkou prevence domácího násilí a nastiňuji možné způsoby zlepšení.

1. Obecně – teoretický pohled na domácí násilí

1.1. Základní pojmy

V této části mé práce se zaměřuji na specifika domácího násilí, na to co jej odlišuje od násilí spáchaného neznámou osobou.

1.1.1. Definice domácího násilí

Jednoduše definovat pojem domácí násilí a přitom zahrnout všechny jeho formy, druhy a aspekty není možné. Termín domácí odkazuje na skutečnost, že k násilí dochází v soukromí, v osobním vztahu. Nejčastěji se s ním setkáváme mezi manželi nebo mezi lidmi, kteří spolu žijí. Není ovšem vyloučené ani v rámci dalších rodinných vztahů – například se může jednat o týrání stárnoucích členů rodiny, obětí mohou být i děti.

Jednoznačně definovat pojem násilí představuje ještě složitější problém. Tento pojem zahrnuje celou škálu fyzického jednání, jež je považováno za projev násilí – např. fackování, rány pěstí, kousání, kopání atd.

Domácí násilí však může mít i méně obvyklou podobu. Je stejně dobře možné, že se žena stane obětí domácího násilí, aniž by ji její partner udeřil – např. je svázána nebo spoutána, partner na ni míří zbraní apod.

Tyto fyzické akty jsou však pouze částí problému. Domácí násilí zahrnuje rovněž celou škálu takového jednání agresora, jehož cílem je získat nadvládu a moc nad druhou osobou. Nefyzická forma týrání často fyzické násilí doprovází nebo bývá jeho předstupněm. Není však možné podceňovat ani dlouhodobé citové týrání, které zpravidla napáchá nejvíce škody. Nezanechává sice jizvy ani modřiny, které by bylo vidět, ale hluboké a skryté rány, které mohou změnit i osobnost oběti.

JUDr. Jiřina Voňková, jedna z nejvýznamnějších osobností zabývajících se touto problematikou, definuje domácí násilí jako: *„zlé nakládání, tělesné útoky, pohrůžky obdobným násilím nebo jednáním, které působí újmu na fyzickém, sexuálním nebo psychickém*

zdraví. Jedná se o agresi jedné osoby proti druhé, jejímž cílem je ublížit, poškodit, poranit, v krajním případě zabít.“¹

1.1.2. Znaký domácího násilí

Domácí násilí je fyzické, psychické nebo sexuální násilí mezi intimními partnery, tj. manžely, druhy apod., ke kterému dochází v soukromí, tedy mimo kontrolu veřejnosti. Intenzita násilných incidentů se zpravidla stupňuje a u oběti vede ke ztrátě schopností včas zastavit násilné incidenty a efektivně vyřešit narušený vztah. Širší pojem násilí v rodině zahrnuje také násilí páchané na dětech a násilí páchané na seniorech.

K odlišení domácího násilí a běžného násilí slouží tyto čtyři znaky:

1. Opakování a dlouhodobost

Z jednoho útoku nelze ještě určit, zda se jedná o domácí násilí. Může to být však jeho počátek. V odborné literatuře se často používá termín spirála násilí.

Scénář je ve většině případů podobný. Násilné chování se opakuje v téměř totožných frekvencích a ty jsou postupem času čím dál častější. Stejně tak se dramaticky stupňuje intenzita a síla přestupků. Fáze aneb cykly by se daly rozdělit do tří stupňů:

Fáze 1: Stupňování napětí

Ve vztahu vládne velmi napjatá a velmi negativní atmosféra. Partneři se neustále hádají, přičemž muž se cítí být ženou vyprovokován. Žena reaguje tak, že pro příště jedná opatrněji. Buď se muži úplně vyhýbá, nebo se snaží být milejší, hodnější a starostlivější. Někdy se stává, že pokud žena toto napětí vycítí (zejména pokud se již dříve ocitla v podobné situaci), snaží se urychlit celou věc a mít ji dříve za sebou a za tím účelem muže vyprovokuje.

Fáze 2: Exploze

První fáze může trvat poměrně dlouho. Zpravidla vrcholí tím, že muž nechá své agresi volný průběh a uvolní se. Žena zpravidla nedokáže situaci dostatečně předvídat. Bezprostřední reakce je různá, jak různé jsou typy násilného chování. Některé ženy

¹ VOŇKOVÁ, J., HUŇKOVÁ, M. a kol.: Domácí násilí v českém právu z pohledu žen, str. 11

okamžitě nebezpečné území opouštějí, jiné muži rány oplácí a jiné nemají sílu situace řešit – nejsou schopné jakékoliv protireakce.

Fáze 3: Líbánky

Fáze fyzické exploze většinou trvá relativně krátkou dobu. Po ní nastává tzv. období líbánek, což znamená, že muž se začne omlouvat, nosí dárky, slibují, že se situace již nebude opakovat. Pro ženy to znamená uklidnění. Pokud žena neodejde bezprostředně po útoku, přesvědčení o nutnosti ukončení vztahu slábne. Žena podlehne naléhání a slibům svého partnera. Bohužel ale ve většině případů přijde zklamání a je odstartován nový cyklus.

Scénář však může být také úplně jiný. V některých případech muž přistoupí k násilí z ničeho nic, bez jakýchkoliv náznaků. Ne vždy se tedy ženy potýkají se spirálou násilí.

2. Eskalace

Od urážek dochází k přechodu k psychickému snižování lidské důstojnosti až k fyzickým útokům a závažným trestným činům ohrožujícím zdraví a život. Samotná oběť i okolí si závažnost situace uvědomí příliš pozdě.

3. Jasně a nezpochybnitelné rozdělení rolí osoby ohrožené a osoby násilné

Role aktérů se nezaměňují. Ohrožená osoba zůstává obětí, i když v konečném důsledku sama pod dlouhodobým tlakem zaútočí na svého trýznitele.

4. Neveřejnost

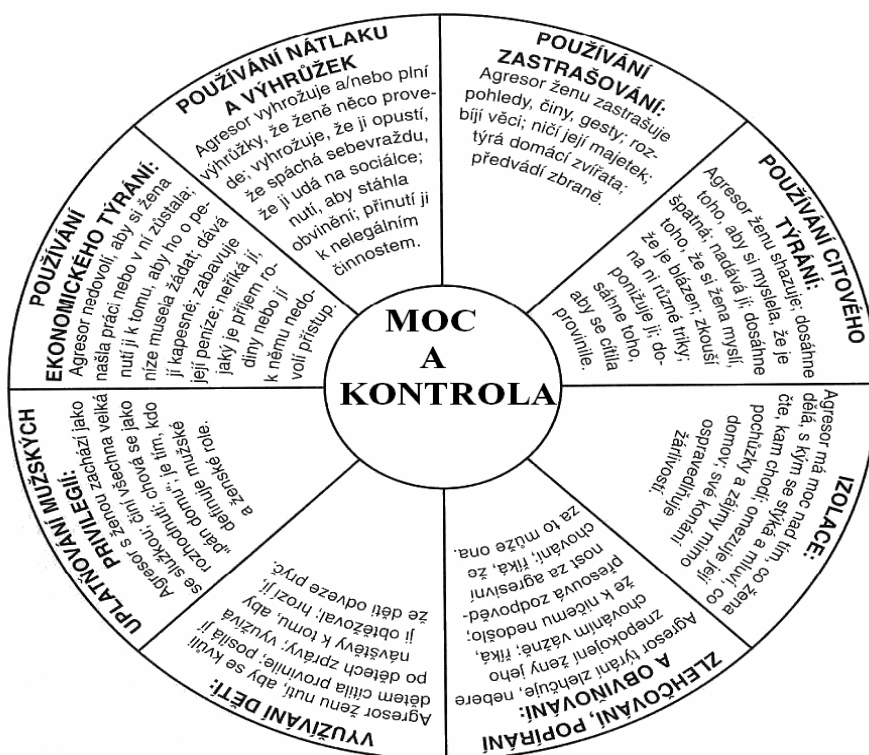
Domácí násilí zpravidla probíhá za zavřenými dveřmi, stranou ostatních. Mluvíme o intimním prostředí rodiny. Se svým trápením se oběti domácího násilí nesvěřují často ani nejbližším osobám, stydí se vyhledat pomoc nebo si vůbec její potřebu nepřipouštějí.

Specifikum domácího násilí spočívá právě v tom, že zneužívané ženy se jako oběti necítí. Naopak. Ženy svého násilného partnera spíše chrání, omlouvají a zlehčují jeho chování. Předstírají dokonalé harmonické soužití, a to často i před vlastními dětmi, přestože ty si zpravidla velmi dobře uvědomují, že rodinná situace není v pořádku.

1.1.3. Druhy a formy domácího násilí

Druhy agresivního chování se zpravidla znázorňují v grafickém schématu označeném duluthský model. Ten ukazuje, jak citové týrání posiluje a podporuje fyzické a sexuální násilí. Středem kruhu je moc a ovládání, což je cílem a výsledkem násilí a týrání.

Obrázek: Grafické schéma násilného chování – tzv. Duluthský model

Odborná literatura rozlišuje:

Psychické násilí

Psychické násilí se může vyskytovat samostatně, ovšem mnohem častěji je spojeno s násilím fyzickým, nebo sexuálním. Může fungovat jako jejich předchůdce. O psychické násilí se jedná tehdy, je-li žena ponižována. Do oblasti psychického násilí spadají také veškeré formy omezování, vyhrožování, zastrašování, vydírání. Agresor často používá různé taktiky, aby svou oběť izoloval od přátel, rodiny nebo jiných zdrojů

pomoci, můžeme tedy hovořit i o násilí. Čím méně lidí kolem sebe žena má, tím větší je pravděpodobnost, že se bude emociálně fixovat na svého násilnického partnera.

Fyzické násilí

Pod tímto pojem se nachází široké spektrum různých a různě nebezpečných forem napadení a zneužívání. Může se jednat o násilí v podobě vis absolutna (přímé fyzické působení na oběť), nebo v podobě vis compulsiva (zejména se jedná o vyhrožování fyzickým násilím). Od nevinného pohlavku, přes facku, postrkování, kopání, škrcení, napadení s různými předměty nebo zbraněmi a končí to pokusem o vraždu, v těch nejhorších případech dokonce zavražděním oběti.

Sexuální násilí

O sexuálním násilí mluvíme v tom případě, je-li žena k pohlavnímu styku nucena. Zahrnuje veškeré sexuální aktivity, které oběť podstupuje nedobrovolně. Tento jev úzce souvisí s tím, že mnoho mužů je přesvědčeno o tom, že mají na sex se svou partnerkou výhradní právo. Tím se sexuální násilí v mnoha případech bagatelizuje, omlouvá a zlehčuje.

Ekonomické násilí

Ekonomické násilí se projevuje tím, že žena musí o peníze prosit, dostává přiděly, je jí bráněno v obstarávání si vlastního příjmu, nebo jí není dovoleno o svých penězích svobodně rozhodovat.

V praxi je nejčastější kombinace psychického a fyzického násilí.

Mezi formy násilného jednání pak řadíme například již zmiňovanou sociální izolaci, která může mít až podobu absolutního uzavření rodiny. Pro oběť se stává prakticky nemožné stýkat se s přáteli, ale i vlastní rodinou. Je jí prikazováno, jak se má oblékat, chovat, co má číst či co smí sledovat v televizi.

Agresor oběť zastrašuje, demonstruje svou fyzickou převahu například i na domácích zvířatech. Vyhrožuje opuštěním rodiny, vraždou dětí nebo partnerky, vlastní sebevraždou nebo odnětím dětí.

Typickou formou domácího násilí je týrání citové, ale často i ekonomické. Žena je vystavena neustálým nadávkám, kritice, je v ní vyvoláván pocit viny. Násilník ženě brání v získávání vlastních peněžních prostředků, peníze na domácnost jí jsou přidělovány. Probíhá kontrola nákupů, někdy může být rodina vystavována hladu, chladu, nedostatku oblečení nebo hygieny.

Častá je manipulace s dětmi, kterým je dennodenně předkládáno, že druhý rodič si nezaslouží jejich úctu. S obětí je zacházeno jako se služkou. Agresor si osvojuje právo rozhodovat o všem.

1.1.4. Mýty

Podceňování problému domácího násilí způsobují mimo jiné mýty, které jsou často veřejností přijímány jako fakta. Uvádím zde ty nejtypičtější a zároveň uvádím protiargumenty:

Mýtus číslo 1: Domácí násilí se týká jen sociálně slabých vrstev

Domácí násilí se vyskytuje ve všech společenských skupinách, nezávisle na vzdělání či ekonomické situaci pachatele či oběti. Rozdíl může spočívat v použitém druhu násilí. Ženy z vyšších tříd udávají, že se cítí spíše pod velkým psychickým tlakem.

Mýtus číslo 2: Příčinou domácího násilí je především alkoholismus partnera, popřípadě závislost na jiné návykové látce

Podnětem k domácímu násilí je snaha získat kontrolu nad partnerem. Alkohol může sloužit jako “spouštěcí prvek” nebo jako výmluva, není ale příčinou násilí.

Mýtus číslo 3: Za domácí násilí si mohou ženy samy, muže totiž provokují

Násilní partneři se na “vyprovokování” k násilí vymlouvají často. Důvodem k násilí podle nich může být cokoliv, co není podle jejich představ. Ovšem i kdyby je někdo “provokoval”, těžko by např. napadli kolegu či kolegyni v práci, spolucestujícího apod. K násilí se v rodině uchýlí proto, že mají pocit, že si to mohou dovolit, a proto, že chtějí získat nad partnerkou absolutní moc a kontrolu. Omluvou pro fyzické napadení či

psychický teror ale nemůže být žádné jednání ani fakt, že se jedná o partnerku či manželku.

Mýtus číslo 4: Ženy mají domácí násilí ve vztahu rády

Druhý nejčastěji rozšířený mýtus, navíc výrazně podporovaný porno průmyslem. Prakticky žádná žena však netouží po soužití, v němž by byla tlučena, ponižována, psychicky deptána.

Mýtus číslo 5: Situace asi není tak strašná, jinak by partnerka od násilníka rychle odešla.

Ženy neodcházejí od násilného partnera z řady důvodů - chtějí zachovat dětem úplnou rodinu, mají k partnerovi stále citový vztah, omlouvají jeho jednání a hledají chyby především v sobě. Mezi důvody, proč oběť neodejde, ale patří i strach z fyzického násilí.

Mýtus číslo 6: Jedná se o italské manželství

Mezi běžnou hádkou a domácím násilím je však jeden zásadní rozdíl spočívající v tom, že výchozí pozice a možnosti partnerů při hádce jsou vyrovnané.

1.2. Pachatel domácího násilí

V případě spáchání trestného činu známe obvykle více informací o pachateli než o jeho oběti. U domácího násilí tomu tak není. Výzkumy se zatím více soustřeďují na oběti domácího násilí než na útočníka.

1.2.1. Profil pachatele

Domácí násilí postihuje všechny socioekonomické vrstvy populace napříč. Informace o pachateli získáváme ze tří hlavních zdrojů – z kriminologických průzkumů, výpovědí oběti a z psychologických výzkumů psychiky agresora. Velmi zjednodušeně lze psychologický profil většinového počtu domácích násilníků nastínit těmito základními body:

- nízké sebevědomí – násilník se ve svém životě často cítí bezmocný. Násilí potom užívá jako způsob a pokus uchvátit kontrolu nad situací.
- Přesun viny do vnější sféry – převážná většina násilníků věří, že k násilí došlo z důvodu nějakých vnějších okolností. Pro ospravedlnění svého násilného činu mají proto k dispozici vždy sérii různých zdůvodnění.
- Strach ze závislosti – většina násilníků je na svém partnerovi emocionálně závislá a zároveň vystrašená z možnosti jeho ztráty.
- Potlačení a odmítání násilí – většina násilníků má tendenci násilí ve svých představách zmírňovat, popírat některé činy či frekvenci, s jakou dochází k jednotlivým násilným atakům. Takové odmítání jim umožní nezodpovídat se za své činy a zároveň je uchrání i před vlastním negativním sebehodnocením.
- Izolace – i když se na první pohled může zdát, že domácí násilník má mnoho přátel a převážně bývá svým okolím hodnocen jako hodný člověk, patří většina násilníků mezi osoby, které si ostatní drží od těla. Násilníkovu pravou tvář tak opravdu zná jen oběť.
- Zvnitřnění tradičních rolí – většina pachatelů vyrůstala v přesvědčení, že muž je hlavou rodiny, jehož hlas má největší váhu a jehož názor má právo veta nad ostatními.
- Zkušenosti s násilím z dětství – ve stresu se projeví inklinace k tomu chovat se podle naučeného modelu.
- Většinu emocí vyjadřují pachatelé v intimních vztazích pomocí zlosti, kterou chápou jako projev síly a jako typický způsob chování muže.
- Prvky kontroly – v tomto bodě se chování násilníků od sebe navzájem odlišuje. Jedna skupina agresorů bývá popisována jako chodící časovaná bomba (později říkají, že nevěděli, co činí). Druhá skupina agresorů si je naopak naprosto přesně vědoma toho, co dělá (útoky dopředu plánují až do detailů).

1.2.2. Typy násilných osob

V zásadě lze nalézt dva hlavní „typy“ násilné osoby²:

² Blíže ZBOŘILOVÁ, K.: K problematice domácího násilí, s. 37

1. „sociálně problémový jedinec“, což je násilník s kriminální minulostí, který se běžně chová násilně vůči většině lidí. Je agresivní a nepřízřusobivý, často užívá alkohol a drogy;
2. „muž/žena dvojí tváře“, což je násilník, kterého okolí zná jako slušného a bezproblémového člověka, který nemá žádné zkušenosti s policií.

Dalšími typy násilníků jsou:

3. „rozpadlý alkoholik“, u něhož se násilné chování prohlubuje v závislosti na užívání velkého množství alkoholu, přičemž je sociálně a psychicky deprivován;
4. „psychopatický pachatel“, který se chová násilně z důvodu narušení své osobnosti. Tento typ násilníka je velmi nebezpečný, používá mučivé způsoby týrání a své chování dokáže výborně maskovat. Je mistrem manipulace, lži a často oběť pronásleduje i po skončení vztahu. Je ve svém jednání značně nevyzpytatelný;
5. „obyčejný, reaktivní násilník“ je osoba, která řeší násilím stres nebo svou složitou životní situaci. Obvykle jde o slabého a nejistého jedince, který si na oběti vybíjí svůj vztek a posiluje sebevědomí. Tento typ pachatele je nejobvyklejší.

S ohledem na šíři a komplikovanost této otázky existují samozřejmě i další typologie, které se snaží přiblížit povahové rysy násilníků. Pro představu jsem uvedla výše zmíněnou, která podle mého názoru nejvíce odpovídá realitě a pod kterou si i „průměrný jedinec“ dokáže představit, o jaký typ osoby se asi jedná.

Absolutně jednoznačné zařazení pachatele (ale i oběti) je v praxi téměř nemožné, je nutné přistupovat k jednotlivci individuálně a zohlednit například jeho osobnost a životní situaci.

1.3. Oběť domácího násilí

Obětí domácího násilí se může stát v podstatě kdokoliv z nás.

1.3.1. Profil oběti domácího násilí

Prožitek oběti domácího násilí se liší od prožitku oběti, která je napadena neznámým člověkem. Násilné činy náhodně spáchané neznámými lidmi zanechají v oběti pocit, že svět je nepředvídatelným místem, kde se může cokoliv a kdykoliv stát. Naproti

tomu útok osoby, která je oběti blízká, vyvolává u oběti nízké sebevědomí a pocit vlastní viny. To může v případě domácího násilí znesnadňovat odpoutání oběti od násilného partnera.

Oběť trpící dlouhodobým násilím začne vnímat realitu zmanipulovaným úhlem pohledu. Sama se obviňuje za násilné výbuchy agresora, aby našla pro sebe pochopitelné vysvětlení situace, ve které se nachází. Snaží se předejít jeho agresivním výbuchům tím, že se mu snaží ve všem vyhovět. Postupně ztrácí schopnost rozlišovat co je a co není normální. Popírá vážnost násilného jednání a tím redukuje svůj strach z útočníka.

1.3.2. Psychické následky na obětech domácího násilí

Psychické následky můžeme dělit na:

Krátkodobé – např. bolest, frustrace

Dlouhodobé – např. pocit viny, osamělost, deprese, ztráta sebevědomí

U osob dlouhodobě týraných se mohou vyskytnout i závažnější následky psychického rázu:

A) Posttraumatická stresová porucha

Tímto termínem „se označuje soubor různých poruch chování a prožívání, včetně somatických reakcí (poruchy spánku, potivost, třes, nevolnost apod.), které vznikají jako důsledek extrémního stresového prožitku přesahujícího běžnou lidskou zkušenost.“³

B) Stockholmský syndrom

Jako stockholmský syndrom je chápán kladný vztah oběti k pachateli. Název odvozujeme od události z roku 1973, kdy byla přepadena banka ve Stockholmu a bylo zde zadržováno několik rukojmí, z nichž někteří si vytvořili citový vztah ke svým věznitelům.

C) Syndrom týrané ženy

Většinu obětí domácího násilí tvoří ženy, a to až z 95 %. Oběť týrání své osoby zapírá, bagatelizuje a útočníka omlouvá a vinu svaluje na sebe. Je pro ní charakteristic-

³ ČÍRTKOVÁ, L., VITOUŠOVÁ, P. a kol.: Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů, s. 31

ká zvýšená zranitelnost a nízké sebevědomí. Takováto žena se v běžném životě projevuje úzkostně, ustrašeně, nejistě a má pocit bezmoci a studu.

Protože přece jen ne vždy jsou obětí ženy, používá se také ekvivalentní termín „syndrom týraného partnera“.

1.3.3. Skupiny obětí

Ženy jako oběti domácího násilí

U násilných přestupků páchaných na ženách se většinou jedná o násilí ze strany osob blízkých nebo osob žijících ve společném domě nebo bytě. Pachateli jsou zpravidla rodinní příslušníci, či oběti velice blízcí muži. Naproti tomu muži, kteří jsou obětí násilí, se s pachatelem před útokem znají většinou povrchně, často se však neznají vůbec a potyčka byla spíše náhodná. Oproti mužům jsou ženy také v drtivé většině případů znevýhodněny po fyzické stránce a také často silnější vazbou na děti.

Podle odhadů občanského sdružení ROSA, které se specializuje na poskytování pomoci ženám, obětem domácího násilí, se v České republice setká s násilím během svého života 38 % procent žen.⁴

Muži jako oběti domácího násilí

Násilí páchané ženami na jejich partnerech má nejčastěji podobu psychického trýznění. Ojedinělé nejsou ani případy, kdy se ženy dopouštějí na mužích fyzického násilí. Muž se buď nebrání, nebo přistoupí k tomuto modelu chování a partneri řeší své problémy vzájemným ubližováním. Muži se obávají, že budou vypadat jako slaboši, a tak je vše záležitostí čistě soukromou, o níž se veřejnost dozvídá málokdy.

Senioři jako oběti domácího násilí

Starší lidé se násilné chování svých nejbližších snaží utajit. Považují násilí v rodině za hanbu. Podle odborné literatury⁵ mohou být rizikovými faktory, které zvyšují ohroženost seniora špatným zacházením jeho špatný zdravotní stav, poruchy kogni-

⁴ Dostupné na < <http://www.rosa-os.cz/index.php?id=10> > (k 20. 3. 2007)

⁵ ZIMMELOVÁ, P., STOLÍN, M. In kolektiv autorů: Domácí násilí – násilí na mužích a seniorech, s. 83 - 86

tivních a komunikačních funkcí, ztráta soběstačnosti, sociální izolace, soužití s agresorem a závislost na něm. Časté je také násilí páchané na seniorech v ústavní péči, příp. ve zdravotnických a sociálních zařízeních.

Děti jako oběti domácího násilí

Domácí násilí postihuje děti dvěma způsoby. Jednak může jít o přímou viktimizaci, kdy se stanou terčem násilníka, ať už spolu s partnerem agresora nebo se stávají jedinou obětí, nebo o viktimizaci nepřímou, kdy je dítě ne přímým terčem, ale svědkem násilí mezi rodiči, což ho ovlivňuje a zanechává na něm následky. Podle odborných odhadů je v České republice týráno až čtyřicet tisíc dětí. V naprosté většině případů však není bohužel odhaleno. Kolem padesáti dětí ročně u nás na následky týrání a špatného zacházení umírá. Smrtelnými následky jsou nejvíce ohroženy kojenci a batolata z důvodu své zranitelnosti a naprosté bezbrannosti. Týrané děti žijí často izolovaně od svých vrstevníků, nedocházejí pravidelně do školy a na lékařská vyšetření. Účinná pomoc nejčastěji přichází díky všímavosti okolí.

U obětí dlouhodobého domácího násilí se můžeme setkat s tzv. posttraumatickou poruchou, kterou najdeme i v katalogu nemocí, jedná se o syndrom týraného dítěte. Mezi symptomy této poruchy patří nízká sebeúcta, poruchy spánku, strach, deprese, delikvence, sexuální disfunkce a zneužívání jiných. Neléčená posttraumatická porucha může vést ke změně osobnosti. Děti, které se setkají s násilím ve své rodině, si mohou nést obdobné následky jako děti, které jsou samy týrány.

1.3.4. Viktimizace

Viktimologie představuje relativně mladou vědní disciplínu, která bývá považována za součást kriminologie. Jejím předmětem je oběť trestného činu, přičemž pokud jde o domácí násilí, tak neexistuje žádná konzistentní profilová oběť. Dále se zabývá vztahy mezi obětí a pachatelem. V případě domácího násilí je typický komplikovaný vztah mezi těmito subjekty, které právo označuje jako osoby blízké. Další náplní této disciplíny je viktimizace. Viktimizace⁶ je proces, v jehož rámci se potencionální oběť

⁶ Blíže ČÍRTKOVÁ, L., VITOUŠOVÁ, P. a kol.: Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů, s.

trestného činu stává obětí skutečnou. Soustřeďuje se na chování oběti, které je v průběhu útoku různé – od pasivity až k aktivní obraně. Pojmovým znakem domácího násilí je pak subjektivní vztah mezi obětí a pachatelem. Jako ukazatel míry viktimizace se používá tzv. index viktimizace, tedy procentuální vyjádření udávající počet obětí na 100 obyvatel ve zvoleném časovém období. Pomůckou pro určení míry viktimizace by měla být kriminální statistika.

V rámci viktimizace rozeznáváme:

- A) viktimizaci primární - přímou újmu způsobenou obětí pachatelem
- B) viktimizaci sekundární – emocionální újmu způsobenou obětí negativní reakcí formálních institucí. V souvislosti s ní můžeme hovořit o profesionálním selhání, jehož se dopouštějí osoby, které z moci úřední přicházejí do styku s oběti násilného jednání.
- C) viktimizaci terciární – tedy neschopnost oběti vyrovnat se s prožitou traumatickou zkušeností.

2. Právní aspekty domácího násilí

2.1. Domácí násilí a lidská práva

Lidská práva a základní svobody jsou v České republice zakotveny v ústavním zákoně č. 1/1993 Sb., Ústavě ČR a v Listině základních práv a svobod, zákoně č. 2/1993 Sb., která byla usnesením předsednictva České národní rady vyhlášena za součást ústavního pořádku (dále jen „Listina“ nebo „LZPS“).

Například článek 1 Listiny deklaruje, že lidé jsou svobodní a rovni v důstojnosti a právech. K tomu se v nálezu Pléna ústavního soudu č. 22/92 uvádí: *„Je věcí státu, aby v zájmu zajištění svých funkcí rozhodl, že určité skupině poskytne méně výhod než jiné. Ani zde však nesmí postupovat zcela libovolně. Musí pak prokázat, že tak činí ve veřejném zájmu a pro veřejné blaho.“*

Na problematiku domácího násilí můžeme vztáhnout také čl. 6 odst. 1, který všem bez rozdílu přiznává právo na život. Dále pak čl. 7 LZPS garantuje nedotknutelnost osoby a zákaz krutého, nelidského nebo ponižujícího zacházení. K porušení zákazu nemusí dojít jen fyzickým kontaktem, ale jakkoliv. Ponižující zacházení definovala Evropská komise pro lidská práva jako *„špatné zacházení, které má zbudit v oběti pocity strachu, úzkosti a podřadnosti a které je schopné pokořit ji, ponížit a případně zlomit její fyzický nebo morální odpor“*. Evropský soud pro lidská práva je definoval jako *„zacházení, jež hrubým způsobem pokořuje jednotlivce před jinými osobami nebo ho nutí jednat proti své vůli nebo proti svému svědomí.“*⁷

Čl. 10 Listiny zaručuje v odstavci prvním právo osoby na zachování lidské důstojnosti, osobní cti, dobré pověsti a na ochranu jména, v odstavci druhém právo na ochranu před neoprávněným zásahem do soukromí a rodinného života.

⁷ MARTÍNKOVÁ, M., MACHÁČKOVÁ, R.: Vybrané kriminologické a právní aspekty domácího násilí, s. 133

Čl. 12 LZPS upravuje nedotknutelnost obydlí bez souhlasu toho, kdo v něm bydlí. Omezení je možné, jen v případě nezbytnosti s ohledem na ochranu života nebo zdraví osob nebo pro ochranu práv a svobod druhých.

Od 1. ledna 2007 nabyl účinnosti nový zákon č. 135/2006 Sb., který zavádí institut vykázání, který umožňuje policistům násilnou osobu na 10 dní ze společného obydlí. Takovýto zákrok sice může být považován za zásah do ústavně zaručených práv a svobod, ale je plně v souladu s mezinárodními závazky České republiky.

2.2. Mezinárodní smlouvy

Záruky lidských práv můžeme nalézt také v mezinárodních smlouvách. Mezi základní mezinárodní dokumenty, které lze vztáhnout i na problematiku domácího násilí, patří Všeobecná deklarace práv z 10. 12. 1948. Tato rezoluce Valného Shromáždění Organizace spojených národů (dále jen „OSN“) není sice právně závazná, ale má nepopíratelný historický a politický význam. Pro doložení této skutečnosti uvádím alespoň několik ze stěžejních ustanovení.

Článek 1	Všichni lidé jsou svobodní a sobě rovni v důstojnosti a právech.
Článek 3	Každý má právo na život, svobodu a osobní bezpečnost.
Článek 5	Nikdo nesmí být mučen nebo podrobován krutému, nelidskému, ponižujícímu zacházení nebo trestu.
Článek 8	Každý má právo, aby mu příslušné vnitrostátní soudy poskytly účinnou ochranu proti činům porušujícím základní práva, jež jsou mu přiznána ústavou nebo zákonem.

V Mezinárodním paktu o občanských a politických právech⁸ je zaručeno právo na osobní bezpečnost a svobodu. Dalšími významnými úmluvami jsou například Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech⁹ nebo úmluvy v rámci OSN – Úmluva OSN o potlačování obchodu s lidmi a využívání prostituce druhých osob (1949), Úmluva OSN proti mučení a jinému krutému, nelidskému a či ponižující-

⁸ International Covenant on Civil and Political Rights 1966 (vyhláška ministerstva zahraničí č. 120/1976 Sb.)

⁹ International Convention on Economic, Social and Cultural Rights 1966 (vyhláška ministerstva zahraničí č. 120/1976 Sb., ČR ratifikováno 1. 1. 1993)

mu zacházení a trestání (1984). V neposlední řadě pak také Úmluva o právech dítěte z roku 1989.

2.3. Ochrana lidských práv na půdě Evropy a Evropské unie

Na půdě Rady Evropy byla vyhlášena Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod, která je právně závazná pro ratifikující státy. Ve vztahu k problematice domácího násilí patří mezi nejdůležitější tyto články:

Článek 2 Právo na život

Článek 3 Zákaz mučení

Článek 5 Právo na svobodu a osobní bezpečnost

Článek 8 Právo na respektování rodinného a soukromého života

Významnou je i Evropská úmluva o odškodňování obětí násilných trestných činů, která byla do českého právního řádu transformována zákonem č. 209/1997 Sb., o poskytnutí peněžité pomoci obětem trestné činnosti. Lze zmínit i Rozhodnutí Rady Evropy o postavení oběti v trestním řízení z 15. 3. 2001 nebo Doporučení výboru ministrů Rady Evropy č. (85)11 o postavení oběti v rámci trestního práva a řízení či (87)21 o pomoci obětem a o prevenci viktimizace.

Spolu s Lisabonskou smlouvou, která byla podepsána 13. prosince 2007 v Lisabonu, ratifikována 3. listopadu 2009 a vstoupila v platnost 1. prosince 2009, se stala závazným a vynutitelným pramenem práva EU Listina základních práv Evropské unie. Práva upravená v Listině základních práv Evropské unie mají akcesorickou povahu, potvrzuje práva a zásady obsažené v judikatuře Soudního dvora a vycházející kromě jiného z Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod.

3. Právní úprava de lege lata

3.1. Právní úprava do 1. 1. 2007

Dne 1. června 2004 se stala platnou novela trestního zákona 140/1961 Sb., kterou byl přidán § 215a, jež zavádí trestný čin týrání osoby žijící ve společně obývaném bytě nebo domě.

§ 215a

Týrání osoby žijící ve společně obývaném bytě nebo domě

- (1) Kdo týrá osobou blízkou nebo jinou osobu žijící s ním ve společně obývaném bytě nebo domě, bude potrestán odnětím svobody až na tři léta.
- (2) Odnětím svobody na dvě léta až osm let bude pachatel potrestán,
 - a) spáchá-li čin uvedený v odstavci 1 zvláště surovým způsobem nebo na více osobách, nebo
 - b) pokračuje-li v páchání takového činu po delší dobu.

Komentář k trestnímu zákonu¹⁰ na tento pojem reaguje takto: „*Týrání je takové jednání pachatele, které se vyznačuje zlým nakládáním buď s osobou nebo i s jinou osobou, s níž pachatel žije ve společném bytě či domě, a současně se vyznačuje i určitou mírou trvalosti a dosahuje takové intenzity, aby bylo způsobilé vyvolat stav, který pociťuje postižená osoba jako těžké příkoří, resp. psychické nebo i fyzické útrapy.*“

Do účinnosti tohoto ustanovení znal trestní zákon pouze trestný čin týrání svěřené osoby podle § 215, který se však vztahoval pouze na týrání nezletilých dětí jejich rodiči. Násilí mezi partnery bylo do účinnosti této novely postižitelné pouze při naplnění některé jiné skutkové podstaty obsažené v trestním zákoně např. maření výkonu úředního rozhodnutí (§ 171), křivé obvinění (§ 174), křivá výpověď (§ 175), nedovolené ozbrojování (§ 185), násilí proti skupině obyvatelů a proti jednotlivci (§ 197a), výtržnictví (§ 202), ohrožování mravnosti (§ 205), pomluva (§ 206), zanedbání povinné výživy (§ 213), týrání svěřené osoby (§ 215), únos (§ 216), ohrožování mravní výchovy

¹⁰ JELÍNEK a kol.: Trestní zákon a trestní řád s poznámkami a judikaturou, s. 246

mládeže (§ 217), podávání alkoholických nápojů mládeži (§ 218), vražda (§ 219), ublížení na zdraví (§ 221, § 222), účast na sebevraždě (§ 230), omezování osobní svobody (§ 231), zbavení osobní svobody (§ 232), loupež (§ 234), vydírání (§ 235), porušování domovní svobody (§ 238), znásilnění (§ 241), pohlavní zneužívání (§ 242, § 243), soulož mezi příbuznými (§ 245), krádež (§ 247), neoprávněné užívání cizí věci (§ 249), neoprávněný zásah do práva k domu, bytu nebo nebytovému prostoru (§ 249a), poškozování cizí věci (§ 257) *atd.*¹¹

Takováto ochrana byla pro oběti nedostatečná, z toho důvodu bylo zákonem č. 91/2004 Sb. včleněn zmiňovaný §215a.

3.2. Právní úprava po 1. 1. 2007

Průlom v legislativě ČR představuje zákon 135/2006 Sb., na ochranu před domácím násilím (s účinností k 1. 1. 2007), ve spojení se zákonem 108/2006 Sb., o sociálních službách. Zákon 135/2006 Sb., změnil 5 zákonů: zákon 283/1991 Sb., o policii České republiky, zákon 99/1963 Sb., občanský soudní řád, zákon 140/1961 Sb., trestní zákon, zákon 100/1988 Sb., o sociálním zabezpečení a zákon 114/1988 Sb., o působnosti orgánů České republiky v sociálním zabezpečení.

Tímto zákonem je zaveden institut vykázání ze společného obydlí a zákaz vstupu do něj. Cílem zákona je řešení problému domácího násilí, a to preventivně vykázáním, které má oběť chránit před dalším možným násilím. Problematický je však fakt, že zákon na ochranu před domácím násilím nepůsobí preventivně v tom smyslu, že může být uplatněn až v okamžiku, kdy už k násilí došlo. Součinnost Policie ČR, intervenčních center a soudů představuje myšlenku, na níž je postaveno fungování zákona 135/2006 Sb.

Hlavní principy zákona proti domácímu násilí jsou:

- zásada priority práv – možnost zasáhnout do soukromých práv, pokud tak jsou chráněny důležitější hodnoty
- zásada subsidiarity – zákon se použije, pokud nelze postupovat jinak

¹¹ RUŽIČKA, M.: Domácí násilí – impulsy ze zahraničních trestněprávních úprav, návrhy de lege ferenda pro trestní právo

- zásada hrozby nebezpečí – zákon má působit preventivně na chování pachatele
- zásada přiměřenosti – použití prostředků vůči pachateli v závislosti na intenzitě, závažnost jeho chování
- zásada výměny informací – zejména mezi policií a intervenčními centry

3.3. Právní úprava po 1. 1. 2010

Zákon 40/2009 Sb., trestní zákoník (dále i „TZ“) s účinností k 1. 1. 2010 neobsahuje skutkovou podstatu domácího násilí jako takového, ale jeho pachatel může naplnit svým násilným jednáním některou z definovaných skutkových podstat, které jsou uvedeny zákoníku. Bezpochyby jako pozitivní lze hodnotit zvýšení trestních sazeb, zákoník rozlišuje mezi vraždou a zabitím a zavádí novou skutkovou podstatu nebezpečné pronásledování mezi trestné činy narušující soužití osob.

3.3.1. Týrání osoby žijící ve společném obydlí

§ 199 TZ

Týrání osoby žijící ve společném obydlí

(1) Kdo týrá osobu blízkou nebo jinou osobu žijící s ním ve společném obydlí, bude potrestán odnětím svobody na šest měsíců až čtyři léta.

(2) Odnětím svobody na dvě léta až osm let bude pachatel potrestán,

- a) spáchá-li čin uvedený v odstavci 1 zvlášť surovým nebo trýznivým způsobem,
- b) způsobí-li takovým činem těžkou újmu na zdraví
- c) spáchá-li takový čin nejméně na dvou osobách, nebo
- d) páchá-li takový čin po delší dobu.

(3) Odnětím svobody na pět až dvanáct let bude pachatel potrestán, způsobí-li činem uvedeným v odstavci 1

- a) těžkou újmu na zdraví nejméně dvou osob, nebo
- b) smrt

K zahájení trestního stíhání není potřeba souhlasu poškozeného na rozdíl např. od stalkingu. Upřednostnění zásahu státu i proti vůli oběti je patrné z možnosti policie

agresora vykázat bez žádosti a dokonce i bez souhlasu oběti (§ 44 zákona o policii). Praxe však může být odlišná. Nález ústavního soudu (III. ÚS 2523/10 ze dne 10. 2. 2011) se zabýval případem „odpuštěného domácího násilí“. Manžel byl odsouzen obecnými soudy k trestu odnětí svobody na dvě léta za spáchání trestného činu „týrání osoby žijící ve společně obývaném bytě nebo domě“ podle §215a trestního zákona 140/1961 Sb. Manžel kromě vulgárního nadávání ženu také například ohrožoval nože, bil ji v přítomnosti svých dvou nezletilých potomků, hrozil jí fyzickou likvidací, pokud se se situací v rodině svěří. Manželé se však v mezích usmířili. Před Ústavním soudem namítali porušení principu nullum crimen nulla poena sine lege (manžel) a práva na spravedlivý proces (oba). Jedním z argumentů k porušení zásady nullum crimen nulla poena sine lege byl, že došlo k odsouzení za čin, který nedosáhl dostatečného stupně společenské nebezpečnosti. K tomuto bodu se ústavní soud vyjádřil následovně: „*V posuzovaném případě dospěl Ústavní soud k závěru, že obecné soudy porušily výše uvedená ústavní práva tím, že jednání stěžovatele kvalifikovaly jako trestný čin, ačkoliv stupeň nebezpečnosti činu pro společnost, vzhledem ke konkrétním a jedinečným okolnostem případu, byl nepatrný.*“ (odst. 46-47 výše zmiňovaného nálezu)

3.3.2. Trestné činy proti životu a zdraví

Jak už jsem uvedla výše, nový trestní zákoník rozlišuje mezi vraždou (§ 140 TZ) a zabitím (§ 141 TZ). Předchozí úprava trestný čin zabití neznala. Jedná se o privilegovanou skutkovou podstatu, trestní sazba je tedy nižší než v případě spáchání vraždy, příčinou jsou omluvitelné důvody na straně pachatele – strach, úlek, zmatek nebo jiné omluvitelné hnutí mysli anebo v důsledku předchozí zavrženíhodného jednání pachatele. Z hlediska domácího násilí má zavedení trestného činu zabití velký význam, a to zejména v případech, kdy oběť v reakci na domácí násilí usmrtí svého trýznitele. Zatímco v případě vraždy hrozí pachateli trest odnětí svobody na deset až osmnáct let. Kdo úmyslně usmrtí s rozmyslem nebo po předchozím uvážení, bude potrestán odnětím svobody na dvanáct až dvacet let, případně patnáct až dvacet let nebo výjimečným trestem podle § 140 odst. 3 TZ. Trestná je i příprava. Při spáchání trestného činu zabití může být pachatel odsouzen k trestu odnětí svobody na tři léta až deset let. Odnětím svobody na

pět až patnáct let pak ten, kdo spáchá čin na dvou a více osobách, na těhotné ženě nebo dítěti mladším 15 let.

Ublížení na zdraví (§ 146 TZ) a těžké ublížení na zdraví z nedbalosti (§ 147 TZ) představují další možné skutkové podstaty, jejich naplnění je pravděpodobné v případě domácího násilí. Ublížením na zdraví se rozumí takový stav záležející v poruše zdraví nebo jiném onemocnění, který porušením normálních tělesných nebo duševních funkcí znesnadňuje, nikoli jen po krátkou dobu, obvyklý způsob života poškozeného a který vyžaduje lékařské ošetření. Těžkou újmou na zdraví se rozumí jen vážná porucha zdraví nebo vážné onemocnění. Těžkou újmou na zdraví je tedy zmrzačení, ztráta nebo podstatné snížení pracovní způsobilosti, ochromení údu, ztráta nebo podstatné oslabení funkce smyslového ústrojí, poškození důležitého orgánu, zohyzdění, vyvolání potratu nebo usmrcení plodu, mučivé útrapy, delší dobu trvající porucha zdraví (viz § 122 TZ).

3.3.3. Trestné činy proti rodině a dětem

Kromě již zmiňovaného § 199 TZ dalším ze skupiny trestných činů proti rodině a dětem, o které se můžeme v souvislosti s domácím násilím zmínit je § 198 TZ Týrání svěřené osoby. Zákoník praví, že kdo týrá osobu, která je v jeho péči nebo výchově, bude potrestán odnětím svobody na jeden rok až pět let. Přísnější postih hrozí pachateli, který spáchá tento čin zvlášť surovým nebo trýznivým způsobem, způsobí-li takovým činem těžkou újmu na zdraví, spáchá-li takový čin nejméně na dvou osobách nebo páčí-li ho po delší dobu, a to odnětí svobody na dvě až osm let. V případě, že tímto jednáním způsobí pachatel těžkou újmu na zdraví nejméně dvou osob nebo smrt, bude potrestán trestem odnětí svobody na pět až dvanáct let.

Pachatelem nemusí být pouze rodič, ale i jiné osoby, kteří mají povinnost péče nebo jim je osoba svěřena do výchovy. U tohoto činu je od 1. 1. 1994 stanovena oznamovací povinnost, jakož i povinnost překazít jeho páčání.¹² Ten, kdo nesplní oznamovací povinnost, resp. povinnost překazít spáchání či dokončení tohoto trestného činu, dopustí se trestného činu neoznámení trestného činu (viz § 368 TZ) nebo nepřekažení trestného činu (viz § 367 TZ).

¹² Dostupné na <<http://www.fod.cz/tyrani.htm>>

Dále by bylo možné zmínit § 195 TZ (Opuštění dítěte nebo svěřené osoby) nebo § 196 TZ (Zanedbání povinné výživy).

3.3.4. Trestné činy proti svobodě a právům na ochranu osobnosti, soukromí a listovního tajemství

Podle § 171 TZ kdo jinému bez oprávnění brání užívat osobní svobody, bude potrestán odnětím svobody až na dvě léta. Pokud důvodem omezování osobní svobody jiného je snaha usnadnit si spáchání jiného trestného činu, hrozí pachateli odnětí svobody až na tři léta. Omezení osobní svobody může být i jen krátkodobé, avšak musí pro poškozeného znamenat těžké překonání tohoto omezení.

Naplnění skutkové podstaty trestné činu zbavení osobní svobody podle § 170 TZ se dopustí ten, kdo jiného bez oprávnění uvězní nebo jiným způsobem zbaví osobní svobody, bude potrestán odnětím svobody na dvě léta až osm let. Tyto dva výše uvedené trestné činy se od sebe liší dobou, po kterou trvají. Takového jednání se může dopustit i jeden partner vůči druhému, a proto považují za potřebné se o těchto trestných činech zmínit.

Vydírání je definováno v trestním zákoníku v § 175 TZ, který říká, že kdo jiného násilím nebo pohrůzkou jiné těžké újmy nutí, aby něco konal, opominul nebo trpěl, bude potrestán odnětím svobody na šest měsíců, čtyři léta nebo peněžitým trestem. Pohrůžky přitom mohou směřovat i proti osobě blízké oběti nebo vůči věci, k níž má oběť citový vztah. Trestná je také příprava. Zvýšená sazba se uplatní při naplnění odst. 2, 3, 4 § 175 TZ.

Útisku podle § 177 TZ se dopustí ten, kdo jiného nutí, zneužívaje jeho tísně nebo závislosti, aby něco konal, opominul nebo trpěl. Trestem je odnětí svobody až na jeden rok nebo zákaz činnosti. Tímto činem pachatel zamezí osobě svobodně a dobrovolně jednat. Závislostí se v tomto případě rozumí závislost faktická (např. finanční), nikoli mezi partnery. K dokonání postačí donucování, není třeba, aby oběť vykonala to, k čemu je donucována.

3.3.5. Trestné činy proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti

Znásilnění je trestný čin, kterého se může dopustit také osoba blízká oběti, tedy i manžel nebo partner, v takovém případě je však vyžadován souhlas oběti s trestným stíháním pachatele (viz § 163 trestního řádu). Dle § 185 TZ, kdo jiného násilím nebo pohrůžkou násilí nebo pohrůžkou jiné těžké újmy donutí k pohlavnímu styku, nebo k takovému činu zneužije jeho bezbrannosti, bude potrestán odnětím svobody na šest měsíců až pět let.

Pojmem násilí rozumíme fyzický útok, který je určen k překonání odporu, který znásilňovaná osoba myslí vážně a dosažení pohlavního styku proti její vůli.¹³ Za kladení odporu lze také považovat chování, kdy oběť pachateli podlehně, protože si je vědoma své beznadějně situace.¹⁴

U trestného činu znásilnění je trestná také jeho příprava a platí pro něj oznamovací povinnost a povinnost tento trestný čin přezkazit.

Kdo vykoná soulož s dítětem mladším patnácti let nebo kdo je jiným způsobem pohlavně zneužije, dopustí se trestného činu pohlavního zneužívání dle § 187 TZ a bude potrestán odnětím svobody na jeden rok až osm let. Za jiný způsob pohlavního zneužití se považují akty, které jsou souloži podobné a svou povahou se jí přibližují, vedou k uspokojení sexuální potřeby pachatele a pro svoji závažnost a intenzitu se přibližují k pohlavnímu zneužívání vykonávanému souloží (např. ohmatávání prsou nebo pohlavních orgánů, orální sex, anální styk, líbání na přirození apod., v závažnějších případech sem řadíme i ohmatávání těla přes šaty).¹⁵

3.3.6. Trestné činy proti pořádku ve věcech veřejných

Pachatelé domácího násilí se často dopouští trestného činu Maření výkonu úředního rozhodnutí a vykázání (§ 337 odst. 2 TZ). Toto ustanovení je zaměřeno na ochranu osob, kterým byla poskytnuta ochrana před pachatelem formou předběžného opatření soudu dle § 76b zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů nebo formou vykázání dle zákona č. 273/2008 Sb., o Policii České republiky, ve znění pozdějších předpisů. Trestného činu maření úředního rozhodnutí a vykázání se

¹³ JELÍNEK, J. a kol.: Trestní právo hmotné, 542 s

¹⁴ Dostupné <http://www.bkb.cz/redaction.php?action=showRedaction&id_categoryNode=296>

¹⁵ JELÍNEK, J. a kol.: Trestní právo hmotné, 550 s.

může dopustit i oběť domácího násilí, a to zejména tím, že vpustí vykázaného zpět do domu.¹⁶

Dle § 352 TZ, kdo skupině obyvatel vyhrožuje usmrcením, ublížením na zdraví nebo způsobením škody velkého rozsahu, bude potrestán odnětím svobody až na jeden rok. V případě domácího násilí je tento trestný čin typický pro situace, kdy násilník zastrahuje oběť, která se rozhodla podat na něj trestní oznámení.

Nebezpečného vyhrožování (§353 TZ) se dopustí ten, kdo jinému vyhrožuje usmrcením, těžkou na zdraví nebo jinou těžkou újmou takovým způsobem, že to může vzbudit důvodnou obavu. Pachatel tohoto trestného činu bude potrestán odnětím svobody na jeden rok nebo zákazem činnosti.

Nebezpečné pronásledování definované v §354 TZ se věnuji v kapitole 3.6.

3.4. Institut vykázání

Vykázání je s platností od 1. 1. 2009 vymezeno v zákoně č. 273/2008 Sb., o Policii České republiky, konkrétně v §§ 44 až 47 jako oprávnění vykázat osobu z bytu nebo domu i z jeho bezprostředního okolí. Rozdíly současné úpravy od předchozí lze spatřovat v několika bodech¹⁷:

- Vykázání je jediná možná forma rozhodnutí (dříve byl i zákaz vstupu)
- Policie ČR poskytuje ohrožené osobě současně vždy personální i teritoriální ochranu (dříve byla pouze ochrana teritoriální).
- Faktický úkon – opatření preventivního charakteru (dříve policista rozhodoval ve správním řízení).
- Základní lhůta vykázání: 10 dnů (zůstalo stejné).
- Forma:
 - Ústní oznámení osobám (násilné i ohrožené), vydává se jen potvrzení o vykázání, předání proti podpisu (vymezení prostoru vykázání, poučení, práva a povinnosti osob, místo uložení kopie úředního záznamu).

¹⁶ VOŇKOVÁ, J.: Vaše právo: První právní pomoc ženám, obětem domácího násilí, 24 s

¹⁷ Dostupné na <http://www.domacinasili.cz/pravni-uprava/prehled-hlavnich-zmen-v-nove-pravni-uprave-institutu-vykazani/>

- Pokud je nepřítomná vykázaná osoba:
 - při prvním kontaktu je poučena o právech a povinnostech při vykázání, dochází k předání potvrzení o vykázání nebo lze získat informace o vykázání na lince 158.
- Pokud vykázaná osoba nesouhlasí s vykázáním:
 - lze uplatnit námitku, která nemá odkladný účinek, na místě je zapsaná do potvrzení o vykázání nebo může být podaná písemně do tří dnů. O námitce rozhoduje krajské ředitelství Policie ČR.
- Oznamovací povinnost Policie ČR:
 - kopie úředního záznamu o vykázání předává intervenční centru, orgánu sociálně-právní ochrany dětí (jsou-li přítomny děti), nově i příslušnému civilnímu soudu – to vše do 24 hodin od vstupu do společně obývaného bytu nebo domu.
- Kontrola dodržování povinností vykázané osoby ze strany Policie ČR proběhne do tří dnů od vykázání.

V případě zásahu Policie ČR vyhodnocuje situaci pomocí speciální metody SA-RA DN. Tato diagnostická metoda vznikla v Kanadě a je určena především policistům, kteří se dostanou do prvního kontaktu s osobou ohroženou domácím násilím. Na základě strukturovaného odborného přístupu může proškolená osoba při jejím použití zjistit rizikové faktory a kvalifikovaně odhadnout riziko dalšího domácího násilí. Ohrožená osoba je vyslechnuta odděleně od pachatele. Výsledku jsou podrobeni také všichni případní svědci. Vše je samozřejmě náležitě zdokumentováno. Policie má pravomoc okamžitě vykázat pachatele z bytu, uložit mu zákaz vstupu na dobu 10 dnů. Tuto dobu nelze zkrátit ani se souhlasem ohrožené osoby. Policista vyhotoví potvrzení o vykázání, které oběma stranám předá proti podpisu. Součástí potvrzení je i vymezení prostoru, na který se vykázání vztahuje. Případné odmítnutí převzetí nebo nepodepsání je uvedeno v úředním záznamu. V případě nepřítomnosti vykázané osoby je tato informována o svých právech a povinnostech při prvním možném kontaktu.

Pokud agresor nesouhlasí s vykázáním, může vznést námitku buď přímo na místě (police vše předá bez zbytečného odkladu příslušnému krajskému ředitelství) nebo písemně do 3 dnů ode dne převzetí potvrzení o vykázání příslušnému krajskému ředitelství. O této možnosti je vykázaná osoba poučena před předáním potvrzení o vykázání.

Pokud příslušné ředitelství nenalezne důvody pro vykázaní, bez zbytečného odkladu jej ukončí.

§ 45 zákona č. 273/2008 Sb.

(1) Vykázaná osoba je povinna

- a) opustit neprodleně prostor vymezený policistou v potvrzení o vykázaní,
- b) zdržet se vstupu do prostoru podle písmene a),
- c) zdržet se styku nebo navazování kontaktu s ohroženou osobou,
- d) vydat policistovi na jeho výzvu všechny klíče od společného obydlí, které drží.

Policista vykázanou osobu poučí o následcích neuposlechnutí výzvy podle písmene d)13).

Vykázaná osoba má právo si ze společného obydlí vzít věci osobní potřeby, potřeby nezbytné pro podnikání nebo pro výkon povolání, a to pouze jednou za přítomnosti policisty.

§ 46 zákona č. 273/2008 Sb.

Policista poučí ohroženou osobu o

- a) možnosti podání návrhu na vydání předběžného opatření podle občanského soudního řádu12),
- b) možnosti využití psychologických, sociálních nebo jiných služeb v oblasti pomoci obětem násilí a
- c) následcích vyplývajících z uvedení vědomě nepravdivých údajů, k nimž policista při vykázaní přihlíží.

Do 24 hodin od zásahu policie zašle kopie úředního záznamu příslušnému intervenčnímu centru a soudu příslušnému podle občanského soudního řádu k rozhodnutí o návrhu na vydání předběžného opatření. Popřípadě příslušnému orgánu sociálně právní ochrany dětí, pokud ve společném obydlí žije nezletilá osoba. V rámci 3 dnů od vykázaní policista provede kontrolu.

3.5. Intervenční centra

Intervenční centra jsou specializovaná zařízení sociální služby, která u nás působí od 1. 1. 2007 a poskytují krizovou sociálně-právní pomoc osobám ohroženým domácím násilím. Obětem poskytují bezprostřední individuální psychologickou a sociální pomoc ambulantní nebo azylové povahy a následnou sociální, zdravotní, psychologickou a právní pomoc. Součástí služby intervenčního centra je i koordinace vzájemné spolupráce mezi orgány sociálně právní ochrany dětí, obcemi, orgány Policie ČR a obecní policie, nestátními a charitativními organizacemi.

Zákonná úprava intervenčních center byla původně obsažena v zákoně proti domácímu násilí. Následná novela č. 29/2007 Sb., část zákona týkající se intervenčních center zrušila. Intervenční centra jsou v současné době jednou ze služeb sociální prevence podle § 60a zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách.

Pomoc intervenčního centra je nabídnuta osobám ohroženým domácím násilím na základě vykazání ze společného obydlí, a to nejpozději do 48 hodin od doručení kopie úředního záznamu o vykazání. Pomoc může být poskytnuta také na základě žádosti ohrožené osoby nebo i bezodkladně poté, co se intervenční centrum o ohrožení osoby násilným chováním dozví.

Základní činnosti při poskytování sociální služby se intervenčních centrech zajišťují v rozsahu těchto úkonů dle ustanovení § 25a vyhlášky č. 505/2006Sb., kterou se provádějí některá ustanovení zákona o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů:

- a) sociálně terapeutické činnosti,
 - krizová intervence a další socioterapeutické činnosti, jejichž poskytování vede k překonání krizového stavu a zahájení následného terapeutického procesu.
- b) pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí:
 - 1. pomoc při komunikaci vedoucí k uplatňování práv a oprávněných zájmů,
 - 2. pomoc při vyřizování běžných záležitostí,
- c) poskytnutí ubytování:
 - 1. ubytování na omezenou dobu zpravidla nepřesahující 7 dní,
 - 2. vytvoření podmínek pro drobné opravy, žehlení osobního, případně ložního prádla a ošacení,
- d) poskytnutí stravy nebo pomoc při zajištění stravy:

1. zajištění celodenní stravy odpovídající věku, zásadám racionální výživy a potřebám dietního stravování, nebo,

2. vytvoření podmínek pro samostatnou přípravu stravy.

Veškeré služby intervenčních center jsou poskytovány bezplatně.

3.6. Úloha soudů

Zákonem 135/2006 Sb., došlo ke změnám také v občanském soudním řádu (zákon 99/1963 Sb.). Byl do něj včleněn § 76b "Uložení předběžného opatření ve věcech domácího násilí" a v dalších ustanoveních byl doplněn. Oběť domácího násilí se může obrátit na soud s žádostí o vydání předběžného opatření. Soud rozhodne do 48 hodin, bez slyšení účastníků, bez jednání, přičemž podkladem pro jeho rozhodnutí nejsou výsledky dokazování (§ 75c odst. 3) a může násilníkovi uložit, aby dočasně opustil byt nebo dům společně obývaný s ohroženou osobou, jakož i bezprostřední okolí, nebo do něj nevstupoval a aby se zdržel setkávání s ohroženou osobou a navazování kontaktu s ní. Předběžné opatření platí jeden měsíc od jeho vykonatelnosti. Oběť může využít této možnosti i bez předchozího vykázání agresora ze strany policie. Předběžné opatření může být soudem prodlouženo až na dobu jednoho roku, pokud by bylo zahájeno řízení ve věci samé.

3.7. Stalking

Stalking v angličtině znamená stopovat (zvěř). Z hlediska práva tento pojem chápeme jako úmyslné pronásledování a obtěžování jiné osoby, které snižuje kvalitu jejího života a ohrožuje její bezpečnost. Od 1. 1. 2010 se v ČR jedná o trestný čin.

§ 354 TZ

Nebezpečné pronásledování

(1) Kdo jiného dlouhodobě pronásleduje tím, že

a) vyhrožuje ublížením na zdraví nebo jinou újmou jemu nebo jeho osobám blízkým,

- b) vyhledává jeho osobní blízkost nebo jej sleduje,
- c) vytrvale jej prostřednictvím prostředků elektronických komunikací, písemně nebo jinak kontaktuje,
- d) omezuje jej v jeho obvyklém způsobu života, nebo
- e) zneužije jeho osobních údajů za účelem získání osobního nebo jiného kontaktu,

a toto jednání je způsobilé vzbudit v něm důvodnou obavu o jeho život nebo zdraví nebo o život a zdraví osob jemu blízkých, bude potrestán odnětím svobody až na jeden rok nebo zákazem činnosti.

(2) Odnětím svobody na šest měsíců až tři roky bude pachatel potrestán, spáchá-li čin uvedený v odstavci 1

- a) vůči dítěti nebo těhotné ženě,
- b) se zbraní, nebo
- c) nejméně se dvěma osobami.

Mezi nejčastější oběti patří bývalí partneři z nevydařených vztahů či manželství¹⁸. Stalking je trestný již v několika zemích Evropské unie. V Rakousku patří mezi trestné činy od pololetí 2006, v Německu od ledna 2007. Naproti tomu v USA je stalking posuzován jako trestný čin již od roku 1990.

Typologicky je rozlišováno několik typů stalkerů¹⁹:

- Odmítnutý pronásledovatel – nedokáže se smířit s ukončením vztahu ať už partnerským, pracovním nebo i terapeutickým. Svým jednáním sleduje pomstu, nebo ho motivuje snaha o obnovení vztahu.
- Hledač intimity – chce navázat vztah s osobou, která ho zaujala. Je přesvědčen, že zájem je oboustranný (časté ve vztahu ke známým osobnostem).
- Nekompetentní nápadník – nehledá vztah, ale sexuální poměr.
- Predátorský pronásledovatel – vyznačuje se útočným až sexuálně agresivním chováním. Vyznačuje se systematickým jednáním – sbírá informace o oběti, plánuje útok.

¹⁸ Doc. PhDr. Ludmila ČÍRTKOVÁ, CSc., Policejní akademie ČR, Praha - Psychologické poznatky k nebezpečnosti pronásledování (stalking)

¹⁹ Viz. 18 dostupné z <http://www.trosky.cz/stalking/stalking.htm>

Zkušenosti ukazují, že ženy - pronásledovatelky (ačkoliv procentuálně jich je méně) jsou systematictější, lépe se kontrolují, jsou cílevědomější a jejich pronásledování je tak často horší než ze strany muže.

4. Zahraniční úprava

4.1. Způsob úpravy

Z hlediska právní úpravy domácího násilí rozlišujeme tři možné přístupy. Státy jako Albánie, Řecko a Rumunsko oblast domácího násilí v právní úpravě nezohledňují, ale používají obecná ustanovení. Speciální legislativu používá například Kypr nebo Irsko. V úvahu přichází také možnost kombinace právních přístupů s mimoprávními. Tento způsob využilo například Rakousko, Německo, Francie, Nizozemí nebo Švédsko.

4.2. Slovensko

Pojem domácí násilí není na Slovensku pojmem právním, není definován v Ústavě, zákonech ani jiných právních předpisech, stejně jako v ČR.

Trestný zákon č. 300/2005 Z. z., upravuje v § 208 trestný čin týrání blízké a svěřené osoby. V tomto ustanovení jsou vymezené znaky odpovídající domácímu násilí. K zahájení trestního stíhání v případě osoby blízké není nutný souhlas oběti (§ 163a zákona č. 301/2005 Z. z., trestný poriadok). U některých trestných činů byla zavedena kvalifikovaná skutková podstata, která je uplatněna v případě, že čin byl spáchán na tzv. chráněné osobě. Koho lze označit za chráněnou osobu nám říká § 139 odst. 1 slovenského TZ – dítě, těhotná osoba, osoba blízká, odkázaná osoba, osoba vyššího věku, nemocná osoba, osoba požívající ochranu podle mezinárodního práva, veřejný činitel, svědek, znalec, tlumočník nebo překladatel. Tato kvalifikovaná podstata byla zavedena např. u trestných činů vydírání, znásilnění, sexuální násilí a sexuální zneužívání. Blízkou osobou se pro účely trestných činů vydírání podle § 189, znásilnění podle § 199 odst. 2, sexuálního násilí podle § 200 odst. 2, sexuálního zneužívání podle § 201 odst. 2, týrání blízké osoby a svěřené osoby podle § 208 anebo nebezpečného vyhrožování podle § 360 odst. 2 rozumí i bývalý manžel, druh, bývalý druh, rodič společného dítěte a osoba, která je ve vztahu k nim blízkou osobou podle odstavce 4, jako i osoba, která s

pachatelem žije anebo žila v společné domácnosti (§ 127 odst. 5 slovenského trestného zákona).

V rámci domácího násilí je možné dopustit se také jiných trestných činů v tomto zákoně definovaných. Z trestných činů proti životu a zdraví se jedná o úkladnou vraždu (§ 144), vraždu (§ 145), zabití, těžkou újmu na zdraví (§ 155), ublížení na zdraví (§ 156). V úvahu připadají také některé trestné činy proti svobodě, a to zbavení osobní svobody (§ 182), omezení osobní svobody (§ 183) a vydírání (§ 189). V neposlední řadě pak trestné činy proti lidské důstojnosti – znásilnění (§ 199), sexuální násilí (§ 200), sexuální zneužívání (§ 201) a již zmiňované týrání blízké osoby a svěřené osoby. Dále je možné ještě hovořit o trestném činu násilí proti skupině obyvatel a proti jednotlivci (§ 359) a nebezpečného vyhrožování (§ 360).

Dalším důležitým zákonem na Slovensku je trestný poriadok, zákon č. 301/2005 Z. z.. Trestný poriadok v § 46 odst. 1 definuje poškozeného, kterým je ten, komu bylo ublíženo na zdraví, způsobena majetková, morální nebo jiná škoda anebo bylo porušeno nebo ohroženo jeho zákonem chráněné právo anebo svoboda. Poškozený má právo se vyjádřit, zda souhlasí s trestním stíháním pachatele, nicméně trestné činy, spáchané v rámci domácího násilí jsou stíhány z úřední povinnosti. Jedná se o velký přínos, protože pachatel nemůže vyvíjet na oběť nátlak, aby stáhla trestní oznámení.²⁰

Ustanovení § 46 odst. 8 a 9 trestního pořádku upravuje poskytování informací poškozenému, pokud mu hrozí nebezpečí v souvislosti s pobytem obviněného nebo odsouzeného na svobodě. Toto poškozenému sdělí soud nebo orgán činný v trestním řízení informace o tom, že pachatel byl propuštěn anebo, že uprchl z vězení nebo vazby. O tyto informace může poškozený požádat státního zástupce nebo, pokud již bylo již trestní řízení zahájeno, také soud.²¹

Novelizovaný občanský soudní řád umožňuje soudu vydat předběžné opatření a zakázat násilníkovi vstup do společného obydlí. O předběžném opatření musí soud rozhodnout nejpozději do sedmi dnů od podání návrhu, a to i bez předchozího výsledku účastníků. Opatření je závazné pro obě strany řízení, a to bez ohledu na to, zda se některý z nich odvolal.

²⁰ MÁTEL, Andrej.: Právne prostriedky v SR a domáce násilie voči ženám

²¹ ZÁHORA, J. a kol.: Domáce násilie – nová prax a nová legislativa v Európe, s. 70

4.3. Rakousko

V roce 1997 byl v Rakousku přijat Spolkový zákon na ochranu před násilím v rodině, tzv. „Gewaltschutzgesetz“ (dále jen spolkový zákon), který představoval zásadní změnu v postihu domácího násilí. Tento zákon byl novelizován v letech 2000 a 2004. Pronásledování je v Rakousku trestné od roku 2006. Změny se projeví také v zákoně o bezpečnostní policii.

Domácí násilí je v Rakousku považováno za naléhavý problém, který nelze ignorovat a který se liší od násilí mezi neznámými subjekty. Stát a jeho instituce mají zajistit ochranu před domácím násilím. Rakouský přístup k problematice domácího násilí byl označen Evropskou unií jako „best practice“, tedy nejlepší přístup k řešení. Ovlivnil také další evropské úpravy, mimo jiné i českou.

Spolkový zákon v § 382b umožňuje soudu uložit násilníkovi předběžné opatření v podobě vykázaní z bytu, zákazu pobývání na určitých místech a zákazu vyhledávání kontaktu s obětí. Vykázaní trvá 10 dní, dobu lze prodloužit o dalších deset dní, pokud oběť podá žádost o vydání předběžného opatření.

Co se týče trestních norem, neexistuje v rakouském trestním zákoně²² samostatně definovaná skutková podstata trestného činu domácího násilí. Trestné je tedy v podobě naplnění jiných zákonem upravených skutkových podstat. V Rakousku se však formují policejní jednotky, jejichž příslušníci se zaměřují právě na případy domácího násilí a jsou k tomu speciálně vyškoleni.

4.4. Velká Británie

Jednotná definice domácího násilí není zakotvena. Britská prokuratura²³ definuje domácí násilí jako „*psychické, sexuální či emocionální týrání, které se odehrává v kontextu blízkého příbuzenství*“. Ve většině případů se jedná o partnery (sezdané páry, společně žijící páry bez uzavřeného manželství či jiné) nebo bývalé partnery.

²² BGBl 1974/60 in der Fassung späterer Gesetze. Dostupný na <http://www.sbg.ac.at/ssk/docs/stgb/stgb_index.htm>

²³ Local Authority Circular, 1997, s. 3, dostupné na <<http://www.dh.gov.uk>>

Ve Velké Británii v oblasti civilního práva byly schváleny dva zákony: Zákon o domácím násilí a o řízení ve věcech manželských (1976) a Zákon o řízení ve věcech domácích a o magistrátních soudech (1978). Oba předpisy opravňovaly soud vydat příkaz k tomu, aby násilník opustil domov, tato možnost však nebyla příliš často využívána. V roce 1996 tyto zákony byly nahrazeny zákonem o právu rodinném obsahujícím obdobný institut soudního vykázání násilníka z domu. V roce 1997 byl přijat zákon o Obtěžování, který stanovil dva zcela nové trestné činy, a to trestný čin obtěžování osoby a trestný čin zastrašování. Tento zákon postihuje především osoby, které někoho pronásledují, lze ho ale také použít pro případy domácích incidentů, sousedských sporů, sexuálního obtěžování, atd.²⁴

V rámci každé britské prokuratury působí koordinátor domácího násilí v zemi.

Je potřeba také zmínit zákon o rodinném právu (Family Law Act 1996). Ten umožňuje soudu vydat příkaz, jehož obsahem je ustanovení o vystěhování násilníka ze společného bytu. V roce 2004 byl tento zákon doplněn zákonem Domestic Violence Crime and Victims Act. Na základě těchto dvou zákonů může oběť podat žádost o vydání soudního zákazu vstupu do společného obydlí nebo zákazu přiblížit se k obtěžované osobě. Toto má chránit nejen oběť, ale i případné děti.

V oblasti trestního práva není zakotvena skutková podstata trestného činu domácí násilí. Použijí se ustanovení jednotlivých trestných činů. Oběť má možnost stáhnout žalobu, není to však samo o sobě důvodem pro zastavení trestního stíhání. Důvody musí být dostatečně důležité.

4.5. Nizozemí

V nizozemské legislativě bychom nenalezli zákon, který by upravoval výhradně domácí násilí. Je nutné si vypomoci jinými skutkovými podstatami souvisejícími s domácím násilím. V případě trestných činů ublížení na zdraví a týrání se tresty uložené pachateli zvyšují o jednu třetinu základní trestní sazby, pokud se pachatel těchto

²⁴ ČÍRTKOVÁ, L. a kol: Domácí násilí: Přístup k řešení problému ve vybraných evropských zemích, s. 17

trestných činů dopustil na své matce, otci, své manželce či manželovi nebo svému dítěti²⁵. K zahájení trestního stíhání není vyžadován souhlas oběti.

Trestní zákon zná také trestný čin „slídění“, které spočívá v záměrném, svévolném a opakovaném sledování druhé osoby, čímž jí je způsobeno emoční utrpení nebo strach z násilného útoku.

Speciální výcvik je poskytován policistům, tak aby byli schopni poskytnout oběti pomoc a případně ji odkázat na některou z pomáhajících nevládních organizací.

²⁵ RŮŽIČKA, Miroslav.: Domácí násilí – Impulsy ze zahraničních trestně procesních úprav, návrhy de lege ferenda pro trestní právo

5. Prevence domácího násilí

5.1. Příčiny násilného chování

Abychom se mohli věnovat prevenci domácího násilí, je potřeba nejdříve nalézt příčiny tohoto sociálně-patologického jevu ve společnosti. Mezi příčiny, které bývají dávány do souvislosti s násilnou kriminalitou, patří:

- osobnost pachatele
- obraz společnosti – pachatel zjistí, že není schopný dostát požadavkům (ekonomickým, sociálním apod.), které na něj společnost klade. Je frustrován a odrea-gování hledá v násilném jednání.
- společenská dezorganizace – neschopnost přizpůsobit se změnám ve společnosti
- selhání socializačního procesu v rodině - často se hovoří o procesu sociálního učení, tedy že dítě přebírá vzorce chování ze své rodiny. Je tedy pravděpodob-nější, že násilníkem se stane ten, jenž byl sám svědkem nebo obětí násilí.
- výsledek z vzájemného působení mnoha faktorů a příčin

Existují různé teorie příčin násilného jednání, stejně jako specifické teorie příčin domácího násilí. Můžeme hovořit o psychiatrických a psychologických výkladech, které spatřují v pachateli nebo jeho oběti patologickou osobnost. Tedy, že násilník vykazuje sadistické sklony, zatímco oběť masochistické a svým chováním si říká o potrestání. Dnes již můžeme říci, že se jedná o pojetí překonané a z hlediska domácího násilí ne-správné.

Teorie cyklického násilí vychází z přesvědčení, že pachatelem je osoba, které tento způsob chování je vlastní, ve smyslu přenášení z generace na generaci. Problé-mem této teorie je fakt, že zatímco některé děti vychované v rodinách, kde násilí bylo běžným, se stávají sami násilníky a někteří naopak násilí striktně odmítají. Sociologické výklady nacházejí faktor vyvolávající násilné jednání například v nezaměstnanosti, ní-zkém příjmu, nevyhovujícím bydlení apod., přičemž zcela opomíjejí výskyt domácího násilí ve vyšších společenských vrstvách.

Feministky příčinu domácího násilí spatřují v dominantním postavení mužů ve společnosti, v prosazování a zneužívání jejich mocenského postavení. Zcela tak opomíjejí, že oběťmi násilí nejsou pouze ženy, ale také třeba senioři popřípadě partneři v homosexuálním svazku. Nutno však zmínit, že právě feministky vynesly problém domácího násilí ze soukromí do celospolečenských diskuzí.

V současné době jsou nejpoužívanějšími teoriemi multifaktorové přístupy, které pohlízejí na domácí násilí jako na jev složitý a komplexně podmíněný.²⁶ Nejznámější z nich je model D.G. Duttona, který rozděluje čtyři skupiny příčin domácího násilí:

- makrosystém – vůdčí úloha mužů ve společnosti
- ekosystém – životní a sociální okolí jedinců (nezaměstnanost, nízká vzdělanost apod.)
- mikrosystém – rodina, rodinný život (moc otcovská, předepsané role v rodině)
- onogenetické vlivy – individuální charakteristika pachatele, oběti a jejich vzájemná interakce

5.2. Statistiky

Podle výzkumu Sociologického ústavu Akademie věd ČR a Filosofické fakulty University Karlovy z roku 2003 zažilo během svého života 38% žen v České republice některou z forem násilí ze strany svého partnera.²⁷ Podle průzkumu Střediska empirických výzkumů (dále „STEM“) z roku 2006 (STEM pro Bílý kruh bezpečí a Philip Morris ČR) každý druhý člověk starší 15 let ví o nějakém případě násilí mezi partnery z doslechu a téměř čtvrtina s ním má osobní zkušenost (svědek, oběť, násilník).²⁸ Podle výzkumu Trendy sociálně politických mechanismů ovlivňujících genderové vztahy IX, který pro Úřad vlády provedla společnost Factum Invenio v prosinci 2010, se více než polovina obyvatel ČR domnívá, že se v českých domácnostech vyskytuje násilí na že-

²⁶ Čírtková, L.: Forenzní psychologie s. 237 a násl.

²⁷ Pikálková, S., Mezinárodní výzkum násilí na ženách – Česká republika/2003: příspěvek k sociologickému zkoumání násilí v rodině, s. 5.

²⁸ Pro podrobnosti viz stránky STEM, Shrnutí základních výsledků výsledků reprezentativního výzkumu pro občanské sdružení Bílý kruh bezpečí a Philip Morris ČR a.s. [online] <<http://www.stem.cz/clanek/1145>>.

nách zcela běžně nebo dost často. V roce 2010 byl počet těchto názorů nejvyšší za sledované období (od roku 2002) a přesahuje 50 %.²⁹

Z hlediska vztahu mezi osobou násilnou a ohroženou převládá podle údajů Ministerstva vnitra dlouhodobě vztah manželský, následuje vztah druh/družka, dále pak mezigenerační násilí a rozvedení manželé. K malému počtu vykazání dochází ve vztazích partnerských, sourozeneckých a jiných³⁰.

Pokud se jedná o četnost využití institutu vykazání, tak v prvním roce jeho fungování bylo evidováno 862 rozhodnutí Policie ČR na základě zákona č. 135/2006 Sb., o vykazání nebo zákazu vstupu násilné osoby do společného obydlí. V 7 % případů došlo k opakovanému vykazání. Z evidovaných 862 případů rozhodla PČR v 410 případech (47,5 %) o vykazání, v 368 případech (42,7 %) o zákazu vstupu. V souvislosti s 862 případy vykazání/zákazu vstupu bylo domácím násilím bezprostředně ohroženo 892 dospělých osob, z toho 858 žen a 34 mužů. Z hlediska věku dominuje u dospělých ohrožených osob věková kategorie 31 – 40 let (39 %), následují kategorie 41 – 50 (25 %), 21 – 30 let (16 %). Ve sledovaném období Policie ČR evidovala celkem 941 dětí přítomných policejnímu zásahu i násilnému incidentu, který zákroku předcházel. V případech domácího násilí bylo v roce 2007 ze společného obydlí vykazáno 854 mužů a 8 žen.

V roce 2008 bylo celkem evidováno 679 rozhodnutí Policie ČR. Jedná se tudíž o pokles o 21 %. Téměř v 10 % případů šlo o opakované vykazání popř. zákaz vstupu. Z evidovaných 679 případů rozhodla PČR v 287 případech, tj. v 42 % o vykazání, v 373 případech, tj. 55 % o zákazu vstupu. Pouze v 19 případech, tj. v 3 %, PČR rozhodla nesprávně, tj. vydala zároveň rozhodnutí o zákazu vstupu a o vykazání (v roce 2007 to bylo 84 případů, téměř 10 %). V souvislosti s 679 případy vykazání/zákazu vstupu bylo domácím násilím bezprostředně ohroženo 698 (v roce 2007 - 892) dospělých osob, z toho 651 (858) žen a 47 (34) mužů. Z hlediska věku dominuje u dospělých ohrožených

²⁹ Factum Invenio, Závěrečná zpráva: Trendy sociálně politických mechanismů ovlivňujících genderové vztahy IX, blíže viz [online] <http://www.vlada.cz/assets/ppov/zmocnenec-vlady-pro-lidskaprava/rovne-prilezitosti-zen-a-muzu/dokumenty/Trendy_2010_zaverecna-zprava.pdf>.

³⁰ Informace o plnění opatření pro zavedení interdisciplinárních týmů spojujících zdravotní, sociální a policejní pomoc při odhalování a stíhání případů domácího násilí za rok 2009, s. 4, dostupné na [online] <<http://www.mvcr.cz/clanek/informace-o-plneni-opatreni-pro-zavedeni-interdisciplinarnichtymu-spojujicich-zdravotni-socialni-a-policejni-pomoc-pri-odhalovani-a-stihani-pripadu-domaciho-nasili-zarok-2009.aspx>>

osob věková kategorie 31 - 40 let (39 %) - shodně s rokem 2007, následují kategorie 41 - 50 (22 %), 21 - 30 let (15 %). Ve sledovaném období Policie ČR evidovala celkem 586 dětí přítomných policejnímu zásahu i násilnému incidentu, který zákroku předcházel. V případech domácího násilí bylo v roce 2008 ze společného obydlí vykázáno 668 mužů a 13 žen.

V roce 2009 eviduje 15 intervenčních center sdružených v Asociaci intervenční center v ČR celkem 778 policejních vykázání. Ze společného obydlí bylo v roce 2009 policií vykázáno celkem 780 násilných osob, z toho 16 žen. Nejčastěji byly vykázáním přerušeny násilné incidenty v rámci věkové kategorie 31 - 40 let. V roce 2009 bylo prostřednictvím policejního vykázání zajištěno bezpečí pro 762 bezprostředně ohrožených žen, 39 mužů a 911 dětí.

V roce 2010 bylo vykázáno celkem 1058 osob, což představuje nárůst oproti roku 2007 téměř o 23 %. V období leden až květen 2011 můžeme hovořit o 606 případech a očekávat tak další nárůst.

5.3. Primární prevence

Prevenici obecně bychom mohli definovat jako „soustavu opatření, která mají předcházet nějakému nežádoucímu jevu, například nemocem, drogovým závislostem, zločinům, nehodám, neúspěchu ve škole, sociálním konfliktům, násilí, ekologickým katastrofám a podobně.“³¹

Primární prevence zahrnuje přístupy, které se snaží předejít výskytu tohoto sociálně patologického jevu. To znamená zasáhnout ještě dříve, než k samotnému násilnému jednání dojde. Jejím výsledkem by pak měl být snížený výskyt domácího násilí v celé populaci. Rozlišujeme primární prevenci individuální a generální – nulová tolerance k domácímu násilí.

Rodina

První krok je třeba udělat v rámci rodiny, která má bezprostřední vliv na vývoj dítěte. Je potřeba, aby v jejím rámci bylo odmítáno násilí jako způsob řešení konfliktů.

³¹ Převzato z <<http://cs.wikipedia.org/wiki/Prevence>>

Výchova dítěte by ho měla vést k toleranci, samostatnosti a zodpovědnosti za vlastní chování.

Škola

Pokud jsem v případě rodiny mluvila o prvním kroku, pak škola představuje krok druhý. Škola je prostředí, kde dochází k interakci mezi dětmi a kde jsou formovány jejich postoje a chování. Také ve škole by děti měly být vedeny k vzájemné toleranci, respektu a k tomu, aby případné konflikty řešily smírnou cestou.

Na školách by měly, podle mého názoru, probíhat prevenční programy v podobě přednášek, diskuzí a měla by zde působit osoba, která je znalá problematiky domácího násilí, dokáže rozeznat příznaky a poskytnout dítěti pomoc, ať už je samo obětí nebo pochází z rodiny, kde k tomuto negativnímu jevu dochází. Například občanské sdružení Rosa vydalo několik publikací určených i přímo pedagogickým pracovníkům, které jim jsou k dispozici zdarma.

U teenagerů mohou působit užitečně komunitní programy. Do nich je vhodné zapojit nejen studenty a pedagogy, ale také oběti domácího násilí a odborníky – např. psychology, právníky, lékaře.

Média

S masmédií jsme v kontaktu v každodenním životě. Ovlivňují naše názory, postoje, ať už se jedná o televizi, rozhlas, tisk anebo internet. Právě internet představuje, podle mě, největší hrozbu. Volně přístupné jsou stránky plné násilí, pornografie odrážející zkreslený pohled na životní realitu. Málokdy je zobrazena i bolest a utrpení oběti.

Komerčně zaměřená masmédia by měla poskytovat informace pravdivě a objektivně. Nehledat v případech domácího násilí senzačnost, ale seriózně se zabývat problematikou. Mělo by být povinností veřejnoprávních ale i komerčních televizních stanic zařazování do vysílání informačních kampaní občanských sdružení zabývajících se nejen domácím násilím, ale i dalšími celospolečenskými problémy. Osvětové programy představují, podle mého názoru, správnou cestu.

Stát

Jako prvek primární prevence působí už samotný fakt, že násilí mezi blízkými osobami je považováno za veřejný problém, který je z hlediska práva trestný. Otázkou zůstává, zda případný trestní postih, působí dostatečně odstrašujícím způsobem, aby zabránil pachateli v násilné činnosti. Vzhledem k tomu, že počet rozhodnutí Policie ČR

na základě zákona č. 135/2006 Sb., o vykázání nebo zákazu vstupu násilné osoby do společného obydlí stoupá (viz kapitola 5.2.), lze usuzovat, že postih není dostatečně odstrašující.

Stát se dále zapojuje v podobě poskytování finančních podpor organizacím, které se touto problematikou zabývají.

5.4. Sekundární prevence

Sekundární prevence se zaměřuje na rizikové jednotlivce, popřípadě skupiny, u kterých se jeví výskyt domácího násilí jako pravděpodobnější. Zjednodušeně řečeno sekundární prevence se dostává ke slovu, když už k nějaké události došlo. Spočívá v odhalení domácího násilí a řešení problému podle platné legislativy. Pokud jde o pomoc oběti, můžeme v první řadě hovořit o policii a již zmiňovaném institutu vykázání (kap. 3.4.). Je potřeba vytvořit systém právních i mimoprávních pomáhajících institucí.

Cílovou skupinou sekundární prevence domácího násilí mohou být například děti, u kterých se projevuje agresivita, děti, které se ve své rodině s domácím násilím setkali, alkoholici, drogově závislí.

5.5. Terciární prevence

Terciární prevence se dostává ke slovu až tehdy, když je problém zjevný. Zaměřuje se na zmírnění následků domácího násilí a zabránění jeho opakování v budoucnosti. Zahrnuje poskytnutí rychlé, koordinované a účinné pomoci obětem a měla by pokrývat také služby a terapeutické programy pro pachatele domácího násilí.

5.5.1. Pomoc oběti

Mezi organizace poskytující pomoc obětem domácího násilí (kromě intervenčních center) patří organizace neziskové, které se věnují zejména poradenské činnosti, nabízejí pomoc právní, sociální a psychologickou. Při své činnosti se řídí svými stano-

vami a spolupracují s ostatními organizacemi a státními orgány působícími v této oblasti.

Uvádím zde ty nejvýznamnější z nich:

Bílý kruh bezpečí

Občanská společnost Bílý kruh bezpečí nabízí jak poradenství právní, tak i sociální a psychologické. Za tyto služby klienti neplatí, s výjimkou nadstandardních služeb např. víkendových pobytů, doprovodu k soudu. Dalšími povinnými atributy nabízených služeb jsou diskrétnost a nestrannost.

Bílý kruh bezpečí disponuje 11 pracovišti v 7 krajích. V roce 2008 se na Bílý kruh bezpečí obrátilo 857 klientů, o ženy se jednalo v 664 případech. Pouze ve 179 případech šlo o domácí násilí. Právní pomoc byla poskytnuta v 636 krát. V roce 2009 využilo jeho služeb 819 klientů, z toho 647 žen. O domácí násilí se jednalo ve 214 případech. Nejčastěji byla poskytnuta právní pomoc, a to 600 krát. O rok později se počet klientů zvýšil na 944 (755 žen). Domácí násilí bylo zjištěno ve 206 případech. Stejně jako v předchozích letech bylo nejžádanější právní poradenství (676 krát), následované psychologickou a organizační pomocí.

Bílý kruh bezpečí je členem nadnárodní organizace Victim Support Europe, která pořádá každoroční odborné konference. Cílem je rozvoj efektivity služeb pro oběti násilí, zajistit jim spravedlivou kompenzaci a zabývá se také právy obětí trestných činů.

Koordona

Koordona je označení pro koalici organizací proti domácímu násilí. Jde o volné sdružení neziskových organizací, jejímž cílem je napomáhat účinné spolupráci mezi těmito organizacemi. Koordona se zabývá přímou i nepřímou pomocí. Věnuje se mimo jiné i vzdělávání široké a odborné veřejnosti nebo publikační činností.

Mezi členské organizace se řadí například ROSA – informační a poradenské centrum pro ženy, proFEM o. p. s. – konzultační středisko pro ženské projekty, Most k životu o. p. s. – působící mimo jiné v oblasti rekvalifikace a celoživotního vzdělání a další.

Bezpochyby významnou úlohu sehrávají také telefonní linky, které jsou k dispozici obětem, ale i svědkům domácího násilí 24 hodin denně. Jedná se zejména o Dona linku (zřizovatelem Bílý kruh bezpečí) a nonstop telefonní linku občanského

sdružení Acorus, které mimo jiné organizuje různé projekty – např. projekt Jak se bránit, vzdělávací aktivity pro studenty a poskytuje služby azylového domu.

Právě azylové domy představují další způsob pomoci obětem domácího násilí. Pro ženy, oběti domácího násilí, představuje azylový dům s utajenou adresou možnost ubytování. Tato alternativa ženám poskytuje ochranu před násilníkem. Je jim k dispozici odborné poradenství, a to i z oblasti právní. Jedná se o přípravu obětí na návrat do života bez násilí a útisku. Pobytová služba je podle zákona o sociálních službách č. 108/2006 Sb. poskytována maximálně v délce jednoho roku a je zpoplatněna.

5.5.2. Pomoc násilníkovi

Právě poskytování pomoci agresorovi ve snaze ho odradit od dalšího násilného jednání není u nás řešeno na dostatečné úrovni ve srovnání se zahraničními státy, respektive stojíme na začátku. V zahraničí patří k běžné praxi specializované programy, které učí agresory přijímat následky svého jednání, konfrontují ho s důsledky jeho činů. Tyto programy vznikly v USA a jsou nejčastěji nařízeny soudem v rámci podmíněčného odsouzení nebo podmíněčného propuštění z výkonu trestu. Obvyklá doba trvání programu jsou tři měsíce až rok.

Nejznámější z nich byl zahájen v Minnesotě, konkrétně v Duluth, stal se inspirací pro další americké státy i státy Evropy. Násilí je zde chápáno jako záměrné a naučené, nikoliv jako důsledek individuální patologie nebo výsledek stresu, zneužívání alkoholu či jiných návykových látek, či disfunkční komunikace nebo vztahů.³² Tato metoda je založena na patriarchálním pojetí násilí – tedy, že ženy a děti mají nerovné sociální, ekonomické a politické postavení ve společnosti. Program se potom snaží pachatelům ukázat jiný alternativní pohled na ženy a jejich pozici ve společnosti a naučit je chovat se a reagovat jinak než agresivně. Programy organizované podle této metody mají zpravidla podobu dvouhodinových skupinových sezení po dobu 6 měsíců. Kritici vyčítají programu Duluth jeho konfrontační ráz a nerespektování skutečnosti, že násilí se může dopustit nejen muž, ale že agresorem může být i žena.

Dále můžeme hovořit o programech zaměřených na zvládání vzteku a párové poradenství. První z nich usilují o to, aby byl subjekt schopen rozeznat příznaky vzrůs-

³² Dostupné např. na < www.changeweb.org.uk >

tajícího napětí. Nejedná se však o ideální samostatný program, ale často bývá zařazován do programů vycházejících ze vzoru Duluth a jeho následovníků. Párové poradenství předpokládá, že příčinou násilí je špatná komunikace mezi partnery, což představuje značně zjednodušený pohled na domácí násilí. Pokud je takovýto program pachateli nařízen, může jít zároveň i o trest pro oběť, která je nucena ke konfrontaci s násilníkem. Takového programy jsou evidentně vhodné jen v omezeném množství případů.

Na trestní justici je napojen například i skotský program Change, který má dva cíle – „přeučování“ pachatelů a vzdělávání odborníků a širší veřejnosti v problematice domácího násilí. Zpravidla se využívá skupinová terapie, kde mají muži získat náhled na násilí vůči ženám a být konfrontováni s vlastním chováním.

Fungují však také programy, které jsou založeny na dobrovolnosti, nikoliv na zásahu justice. V této souvislosti je možné zmínit německý projekt Muži proti mužskému násilí, jehož autorem je vysokoškolský profesor, sám pachatel domácího násilí. Je to jeden z menšiny programů, které kladou důraz na dobrovolnost. Program se stal natolik úspěšným, že vzniklo 20 poradenských center nejenom v Německu, ale i v Rakousku a Švýcarsku.³³

Do vídeňského tréninkového programu pro pachatele domácího násilí se dostávají muži, jak z rozhodnutí soudu, tak i na základě dobrovolnosti. První fáze je zaměřena na zvládání hněvu, rozpoznání blížícího se napětí a přípravu řešení. Agresor se má naučit relaxační techniky. Vypracuje se individuální bezpečnostní plán. Druhá etapa spočívá v nalézání příčiny násilného chování pachatele. Poté je hledán alternativní způsob chování. Tento program je organizován na principu otevřených (ale případně i uzavřených) týdenních skupinových setkání, kterých se účastní 8 až 10 mužů. Sezení probíhá minimálně 30 krát a trvá alespoň 8 měsíců. Statistiky hovoří o větším počtu úspěchů u osob, o jejichž zařazení do programu bylo rozhodnuto soudem.

V České republice je prevence zaměřena zejména a pochopitelně na prospěch oběti domácího násilí. Oběť tak má hned několik možností vymanit se z kruhu násilí. Pokud však samotný pachatel projeví snahu situaci řešit, je pro něj vyhledání pomoci složitější. Program zaměřený na zvládání agrese probíhá pouze v rámci několika institu-

³³ VOŇKOVÁ, J., HUŇKOVÁ, M.: Domácí násilí v českém právu z pohledu, str. 67

cí: SOS centrum Diakonie Československé církve evangelické v Praze, ADRA v Hradci Králové, Informační a poradenské centrum Viola, Centrum J. J. Pestalozziho o. p. s. či Intervenční centrum Vysočina.

Pro ukázkou uvádím prvky programu pro pachatele domácího násilí při SOS centru Diakonie Československé církve evangelické:

- tématica moci a kontroly, často související s rolemi muže a ženy ve společnosti
- porozumění svým agresivním projevům
- změna postojů v partnerských vztazích
- rozpoznání zátěžových situací a jejich nenásilné řešení
- učení se kontrole vlastního chování a používání nenásilných strategií při řešení vztahových problémů
- přijetí odpovědnosti za vlastní násilné chování bez obviňování druhých nebo bagatelizování či zlehčování tohoto chování
- porozumění a pochopení následků agresivního chování na partnerovi a dětech

V úvahu přichází telefonické konzultace, individuální nebo párový terapeutický program a skupinová terapie zaměřená na zvládání agrese ve vztahu.³⁴

5.6. Národní akční plán prevence domácího násilí na léta 2011 – 2014

V dubnu 2011 schválila na svém zasedání vláda Národní akční plán prevence domácího násilí na léta 2011 – 2014 (dále jen NAP DN), který představuje systémové řešení této problematiky. Hlavní cíle NAP DN se vztahují do těchto oblastí³⁵:

1. Podpora osob ohrožených domácím násilím

Cílem v této oblasti je zvýšení počtu míst v azylových domech, počtu intervenčních, krizových a obdobných center působících na poli domácího násilí. Mělo by dojít k rozšíření nabízených služeb. Předpokládá se vytvoření a rozvoj fungující sítě sociálního bydlení.

2. Děti ohrožené domácím násilím

³⁴ Viz <www.soscentrum.cz>

³⁵ NAP DN dostupný z <www.vlada.cz>

Děti mohou být samy oběťmi domácího násilí, nebo jeho svědky. NAP DN si dává za cíl zlepšit právní postavení takovýchto dětí, zpřístupnit jim možnost adekvátní terapie a právně upravit možnost přístupu násilného rodiče k dítěti.

3. Práce s násilnými osobami

Pozornost je třeba věnovat nejen oběti, ale i pachateli domácího násilí. Pracovat s ním v rámci terapeutických programů je žádoucí, proto by mělo dojít ke spuštění pilotního programu pro násilné osoby. Zjištěné poznatky by měly být následně využity pro volbu neefektivnějšího modelu práce s agresorem. Otázkou zůstává, zda účast v programu nařídít či ponechat na bázi dobrovolnosti.

4. Vzdělávání a interdisciplinární spolupráce

Potřeba vzdělání se v tomto případě vztahuje na odborné profese, které se nejčastěji stýkají s osobami ohroženými domácím násilím. Jde např. o lékaře, pedagogické pracovníky, pracovníky sociálně-právní ochrany dětí, soudce či státní zástupce. Zástupci těchto profesí by následně měli být schopni případy domácího násilí rozpoznat. Interdisciplinární spolupráce spočívá v předávání informací a výměně zkušeností.

5. Společnost a domácí násilí

Cílem NAP DN v této oblasti je zajistit podíl veřejnosti na prevenci a řešení problematiky domácího násilí. Prostředkem pro dosažení cíle mají být třeba osvětové aktivity, konference či rozšíření výuky na školách. Žáci na středních ale i základních školách by měly rozpoznat znaky domácího násilí, a to díky vzdělávacím aktivitám.

6. Analýzy a studie

Účelem má být sesbírání veškerých možných poznatků týkajících se problematiky domácího násilí a následné využití získaných výstupů.

7. Legislativa

Je potřeba vyhodnotit stávající právní úpravu, zajistit návaznost jednotlivých institutů a jejich případné doplnění. Otázkou je také, zda úpravu provést formou novelizací nebo vytvořením komplexního zákona.

5.7. Úsilí mezinárodních organizací o prevenci a potlačení domácího násilí

V roce 1985 se fenoménem domácího násilí zabýval kongres Organizace spojených národů a vydal doporučení, jak mu předcházet. Doporučení obsahuje definici domácího násilí, jeho odsouzení a předkládá modelové postupy prevence a pomoci oběti. Doporučení ponechává členským státům k uvážení, zda postih domácího násilí včlení do svého právního řádu.

Deklarace OSN o odstranění násilí páchaného na ženách byla schválena Valným shromážděním Organizace spojených národů v prosinci roku 1993. Za násilí páchané na ženách považuje *„každý projev rodově podmíněného násilí, který má nebo by mohl mít za následek tělesnou, sexuální, nebo duševní újmu, nebo utrpení žen, včetně hrozby takovými činy, zastrašování a úmyslné omezování osobní svobody, a to jak ve veřejném, tak soukromém životě.“*

Pekingská deklarace přijatá na čtvrté světové konferenci o ženách v září 1995 v článku 118 uvádí, že *„násilí páchané na ženách je projev historicky nerovnoprávných mocenských vztahů mezi ženami a muži, které vedly k nadvládě mužů nad ženami a k diskriminaci žen a které brání ženám se plně rozvinout.“*

Dokument vydaný pod názvem Development Fund for Women - Rozvojový fond OSN pro ženy (2000) prohlašuje, že *„násilí na ženách a dívkách je považováno za nejrozšířenější a nejběžnější formu porušování lidských práv“*. The UN Committee on Crime Prevention and Control - Komise prevence trestných činů OSN se ujala hlavní role v tomto úsilí. OSN nadále vytváří standardy lidských práv v oblasti trestní justice a dohlíží a monitoruje naplňování těchto standardů.

Závěrečná doporučení Výboru OSN pro odstranění všech forem diskriminace z října 2010 upozorňují na to, že v České republice jsou soustavně zanedbávána opatření pro zlepšení postavení žen. A to i v tak závažných oblastech, jako je diskriminace na trhu práce či domácí násilí.

6. Právní úprava de lege ferenda

Zejména během posledních deseti let se dostalo problematice domácího násilí konečně náležité pozornosti. Chápání domácího násilí jako soukromého konfliktu odehrávajícího se za zavřenými dveřmi, které má být také v soukromí řešeno, bylo překonáno. Dnes je pojímáno domácí násilí jako palčivý celospolečenský problém, který je postižitelný právem a širokou veřejností odsuzován.

Nový trestní zákoník zavedl do té doby chybějící skutkovou podstatu stalkingu a zabití, což představuje pro problematiku domácího násilí další významný krok. Jiné skutkové podstaty, které se domácího násilí mohou dotýkat, byly ponechány či částečně pozměněny. Přesto stále existují v české legislativě oblasti, které je třeba doplnit, tak jak to ostatně naznačuje v předchozí kapitole zmiňovaný Národní akční plán prevence domácího násilí pro léta 2011 – 2014.

Jednou z nich je zajištění pomoci pro pachatele domácího násilí. Bez práce s pachatelem nebude systém intervence komplexní ani dostatečně efektivní. Otázkou zůstává, zda agresorům účast v terapeutickém programu nařizovat prostřednictvím rozhodnutí soudu, nebo ji ponechat na jejich svobodném rozhodnutí, tedy na dobrovolné bázi. Doporučení Rady Evropy Rec (2002)5 Výboru ministrů členským státům ohledně ochrany žen proti násilí ze dne 30. dubna 2002 pod bodem 50 ukládá členským státům „*organizovat intervenční programy určené pachatelům domácího násilí, aby přijali nenásilné chování a pomáhat jim, aby si uvědomili svoje činy a uznali svoji zodpovědnost.*“ s tím, že účast na takových programech by měla být dobrovolná. Vzniku programů na dobrovolné bázi nic z hlediska legislativy nebrání. Programy založené na dobrovolném vstupu kladou velký důraz na motivaci agresora, ten totiž může sledovat pouze snahu získat partnera zpět – jde tedy z jejich strany pouze o prázdné gesto. Velká část z nich pak program nedokončí a odejdou, jakmile svého skutečného cíle dosáhnou. Tímto svým přístupem pak mohou dokonce negativně ovlivnit další účastníky programu.

Proto se osobně přikláním k zavedení obligatorní účasti pachatelů domácího násilí v terapeutických programech, jakožto alternativního trestu nebo podmíněčného odsouzení k trestu odnětí svobody. Nespolupráce ze strany odsouzeného by pak pro něj

znamenal vrácení případu policii, popřípadě změna podmíněčného trestu na nepodmíněný.

Dále je v Národním akčním plánu prevence domácího násilí nastíněna otázka, zda případné změny v právní úpravě provést formou novelizace nebo vytvořením zákona, který by představoval komplexní úpravu problematiky domácího násilí. Druhou zmiňovanou cestou se vydalo například Španělsko - zákon o potírání násilí na ženách zasahuje v rychlých řízeních v případech domácího násilí. Ve stejném zákoně je dále zakotvena bezplatná právní pomoc. V některých případech zavedlo i tzv. pozitivní diskriminaci ve prospěch obětí, pachatel – muž v kontextu domácího násilí je postihován přísnějším trestem.

Já sama bych se přikláněla k vytvoření zákona, který by se věnoval domácímu násilí ve všech jeho složkách. Domnívám se, že takováto úprava by byla přehlednější a srozumitelnější pro oběti domácího násilí. V současné době jsou aspekty domácího násilí součástí hned několika právních předpisů, ať už trestního zákoníku, zákona o policii, přestupkového zákona. Některé související instituty nalezneme v předpisech občanského práva, v zákoně o rodině, v zákoně o sociálním zabezpečení a v zákoně o sociálně-právní ochraně dětí. Považuji takovou roztržičnost úpravy za nežádoucí.

Obecně se domnívám, že situace v oblasti ochrany domácího násilí v České republice, není stále dostatečně upravena. Hlavní nedostatky spatřuji právě v oblasti prevence, je potřeba zvýšit povědomí veřejnosti o závažnosti domácího násilí, aby byla schopna rozpoznat příznaky týrání a případně i poskytnout oběti pomoc či ho odkázat na některou z neziskových organizací. Začít by se mělo už v rámci základního školství.

Doplnění § 367 TZ (nepřekážení trestného činu) a § 368 TZ (neoznámení trestného činu) o skutkovou podstatu uvedenou v § 199 TZ (týrání osoby žijící ve společném obydlí) by mohlo představovat záchranné lano pro oběti domácího násilí, které v mnoha případech nejsou schopny pomoci si sami, ať už kvůli strachu z agresora či fyzické, emocionální nebo psychické vyčerpanosti.

Závěr

Jedním z důvodů, proč jsem si zvolila za téma své diplomové práce domácí násilí, byla skutečnost, že jsem docházela na výběrový předmět Domácí násilí, a to v době, kdy byl přijímán zákon 135/2006 Sb. Také mě ovlivnil fakt, že se jedná o problém celospolečenský, který se neomezuje pouze na specifické subjekty, ale může se s ním setkat kdokoliv bez ohledu na věk, vzdělání, ekonomické zázemí.

Vytýčit jednoznačně cestu pro eliminaci tohoto sociálně – patologického jevu ze společnosti, není možné. To, co v některém státě může znamenat zásadní pomoc obětem domácího násilí, se ve druhém státě míjí účinkem.³⁶ Podstatné však zůstává – domácí násilí přestalo být soukromým problémem. Nelze ho tolerovat a zásah státu je nezbytný.

Bezpochyby významné je schválení Národního akčního plánu prevence domácího násilí na léta 2011 – 2014. Národní akční plán prevence domácího násilí vznikl na základě podnětu Výboru pro prevenci domácího násilí a doporučení Rady vlády pro rovné příležitosti žen a mužů. Plán navrhuje hlavní cíle a příslušná opatření jak v oblasti prevence, tak i v oblasti represe. V případě naplnění zde uvedených cílů, by se situace bezpochyby výrazně zlepšila. Předkládací zpráva předpokládá snížení počtu útoků a obětí domácího násilí, což povede ke snížení zdravotních a sociálních výdajů státu a ke snížení finančních nároků na justiční systém a činnost policie. Na plnění jednotlivých kroků dohlédne vládní výbor.

Ve své práci jsem se snažila přiblížit čtenářům domácí násilí jednak vymezením nezbytných pojmů pro vhled do problematiky, bez nichž pochopení tohoto nežádoucího jevu považuji za nedostatečně komplexní. Dále jsem se zabývala platnou právní úpravou a jejími předchozími podobami. Podstatnou část své diplomové práce jsem věnovala otázce prevence, kterou sama považuji za nejdůležitějšího činitele pro omezení množství případů domácího násilí. Snažila jsem se nastínit i v úvahu přicházející zlepšení a směry, kterými je možné se vydat.

³⁶ HUŇKOVÁ, M., VOŇKOVÁ, J. a kol.: Domácí násilí v českém právu z pohledu žen, s. 172

Resumé

The theme of my thesis is the domestic violence and its prevention. The purpose of my thesis is to analyse violence against closer persons, in these days, frequently discussed social problem.

The thesis is composed of six chapters. Chapter One is introductory and defines basic terminology used in the thesis: characteristics of domestic violence. This chapter also contains descriptions of a offender and its victim.

Chapter Two generally describes the legal aspect of domestic violence. This part concentrates on human rights and international agreements.

Chapter Three examines how domestic violence is reflected in Czech legal order. Chapter Three is subdivided into seven parts. Part One describes legal regulations of domestic violence, up to January 1, 2007. There has not existed any special legal act against domestic violence. Part Two focuses on the legal situation after January 1, 2007, when the Act against Domestic Violence came into force. Part Three deals with changes in legal regulations after January 1, 2010. Other parts are called: deportation, interventional center, role of courts and stalking.

Chapter Four describes some foreign legal regulation in the advanced countries (in Slovakia, Austria, Great Britain and Netherlands).

Chapter Five concentrates on problems resulting from prevention of domestic violence. Part One describes causes of domestic violence, because lack of knowledge about cause of domestic violence is one of the reason for underrating and incomprehension of importance of prevention. Part Two contains statistics informations. Following parts deal with primary, secondary and tertiary prevention. Part Six deals with 2011-2014 National Action Plan for Prevention of Domestic violence. This document was approved on 13 April, 2011. Part Seven concerns with efforts of the United Nations to resolve this social-pathologic phenomenon.

Chapter Six contents the regulation of domestic violence *de lege ferenda*. There are some of my ideas on how to prove legal situation.

At the end of the work, I make a summary of my thesis and I show the resources of information this project was based on.

Seznam zkratk

ČR	Česká republika
LZPS	Listina základních práv a svobod ČR
NAP DN	Národní akční plán prevence domácího násilí na léta 2011 - 2014
o. p. s.	Obecně prospěšná společnost
OSN	Organizace spojených národů
PČR	Policie České republiky
Sp. zn.	Spisová značka
SR	Slovenská republika
STEM	Středisko empirických výzkumů
TZ	Trestní zákoník

Seznam použité literatury a pramenů

Monografie

BUSKOTTE, A.: *Z pekla ven. Žena v domácím násilí*. Brno: Computer Press, 2008, ISBN 978-80-251-1786-6

CONWAYOVÁ, H. L.: *Domácí násilí – příručka pro současné i potencionální oběti*. 1. vydání. Praha: Albatros Plus, 2007, ISBN: 13-741-007-02

ČÍRTKOVÁ, L. a kol.: *Domácí násilí: Přístup k řešení problému ve vybraných evropských zemích*. Praha: Bílý kruh bezpečí, 2002, s. 17, ISBN 80-86284-19-0

ČÍRTKOVÁ, L.: *Forenzní psychologie*. 2. upravené vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009, s. 237 a násl., ISBN 9788073802134

ČÍRTKOVÁ, L., VITOUŠOVÁ, P. a kol.: *Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů*. Praha: Grada Publishing, 2007, s. 1 – 23, 31, ISBN 978-80-247-2014-2

JELÍNEK, J. a kol.: *Trestní právo hmotné*. 1. vydání. Praha: Leges, 2009, 542 s – 550, ISBN 978-80-87212-49-3

JELÍNEK a kol.: *Trestní zákon a trestní řád s poznámkami a judikaturou*. 24. vydání, Praha: Linde Praha a. s. – Právnické a ekonomické nakladatelství Bohumily Hořínkové a Jana Tuláčka, 2006, s. 246, ISBN 978-80-87212-22-6

MARTÍNKOVÁ, M., MACHÁČKOVÁ, R.: *Vybrané kriminologické a právní aspekty domácího násilí*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2001, s. 133, ISBN 80-86008-98-3

VOŇKOVÁ, J., HUŇKOVÁ, M. a kol.: *Domácí násilí v českém právu z pohledu žen*. Praha: Profem, 2004, str. 11, 67, 172, ISBN: 80-239-2106-1

VONŤKOVÁ, J.: *Vaše právo: První právní pomoc ženám, obětem domácího násilí*. 6. vydání. Praha: Profem, 2010, 24 s, ISBN: 80-239-4025-2

ZÁHORA, J. a kol.: *Domáce násilie – nová prax a nová legislativa v Európe*. Bratislava: Bratislavská škola práva, 2008, s. 70, ISBN 978-80-88-931-96-6

ZIMMELOVÁ, P., STOLÍN, M. In kolektiv autorů.: *Domáci násilí – násilí na mužích a seniorech*. Praha: Triton, 2006, s. 83 – 86, ISBN 80-7254-914-6

Internetové zdroje

Čírtková, Ludmila. *Psychologické poznatky k nebezpečnosti pronásledování (stalking)*. Dostupné z <<http://www.trosky.cz/stalking/stalking.htm>>

MÁTEL, Andrej. *Právne prostriedky v SR a domáce násilie voči ženám* [online]. Andrejmatel.info, 13. prosince 2008 [cit. 13. července 2010]. Dostupné na <http://www.andrejmatel.info/Texty/Charita/Matel_Pravne%20prostriedky%20v%20SR%20a%20DN.pdf>

RŮŽIČKA, Miroslav. *Domáci násilí – Impulsy ze zahraničních trestně procesních úprav, návrhy de lege ferenda pro trestní právo* [online]. Ipravnik.cz, 23.srpna 2003 [cit. 9. Července 2010]. Dostupné na <http://www.ipravnik.cz/cz/clanky/trestni-pravo/rbsearchsource_articles/art_3716/txtexpresion_ruzicka/ap_11/domaci-nasili-impulsy-ze-zahranicnich-trestneprocesnich-uprav-navrh-y-de-lege-ferenda-pro-trestni-pravo.aspx>

PIKÁLKOVÁ, Simona. *Mezinárodní výzkum násilí na ženách – Česká republika/2003: příspěvek k sociologickému zkoumání násilí v rodině*. [online] Sociologický ústav Akademie věd ČR. Dostupné na <http://studie.soc.cas.cz/upl/texty/files/200_04-2%20opr%20zformatovany%20text%204%20pro%20tisk.pdf>

Shrnutí základních výsledků výsledků reprezentativního výzkumu pro občanské sdružení Bílý kruh bezpečí a Philip Morris ČR a.s. [online]. Dostupné na <<http://www.stem.cz/clanek/1145>>.

Factum Invenio, *Závěrečná zpráva: Trendy sociálně politických mechanismů ovlivňujících genderové vztahy IX*, [online]. Dostupné na <http://www.vlada.cz/assets/ppov/zmocnenec-vlady-pro-lidskaprava/rovne-prilezitosti-zen-a-muzu/dokumenty/Trendy_2010_zaverecna-zprava.pdf>.

www.bkb.cz

cs.wikipedia.org

www.domacinasili.cz

www.donalinka.cz

www.fod.cz

www.rosa-os.cz

www.soscentrum.cz

www.stopnasili.cz

www.vlada.cz

Časopisy

VITOUŠOVÁ, P., ZIMA, V.: *Adaptace metody SARA pro ČR*. Zpravodaj BKB, 2006, č. 3, s.15 - 16

ZBOŘILOVÁ, K.: *K problematice domácího násilí*. Kriminalistický sborník, 2006, č. 4, s. 37

Právní předpisy

- ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, ve znění pozdějších předpisů
- usnesení předsednictva ČNR č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky, ve znění pozdějších předpisů
- zákon č. 141/1961 Sb., trestní řád, ve znění pozdějších předpisů
- zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů
- zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů

- zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů
- zákon č. 200/1990 Sb., o přestupcích, ve znění pozdějších předpisů
- zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů
- zákon č. 6/2002 Sb., o soudech, soudcích, přísedících a státní správě soudů a o změně některých dalších zákonů, ve znění pozdějších předpisů
- zákon č. 300/2005 Z. z., trestný zákon, ve znění neskorších předpisů
- zákon č. 301/2005 Z. z., trestný poriadok, ve znění neskorších predpisov.
- zákon č. 135/2006 Sb., kterým se mění některé zákony v oblasti ochrany před domácím násilím, ve znění pozdějších předpisů
- zákon č. 273/2008 Sb., o Policii České republiky, ve znění pozdějších předpisů
- zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů

Právní předpisy platné ke dni 1. 7. 2011.

Mezinárodní dokumenty

- Všeobecná deklarace lidských práv (Universal Declaration of Human Rights) [1948]
- Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod (European Convention on Human Rights) [1950]
- Deklarace OSN o odstranění násilí páchaného na ženách (Declaration on the elimination of violence against women) [1993]
- Pekingská deklarace (Beijing Declaration) [1995]

Judikatura

- rozsudek Nejvyššího soudu ČSSR ze dne 3. 6. 1983, sp. zn. 5 Tz 14/83
- nález Ústavního soudu ČSFR ze dne 08. 10. 1992, sp. zn. Pl. ÚS 22/92
- usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 14. 9. 2005, sp. zn. 3 Tdo 1160/2005
- nález Ústavního soudu ČR ze dne 10. 2. 2011, sp. zn. III. ÚS 2523/10